

De wereld begint in de schoolbuurt

Draaiboek voor trekkers 'Buurten met erfgoed'

COLOFON

Auteurs

Chris Ferket (Mooss), Jan Van den Bossche (Onroerend Erfgoed), Hildegarde Van Genechten (FARO), Daphné Maes (Heemkunde Vlaanderen), Jürgen Loones (Departement Omgeving, EDO), Karen Van Buggenhout (Erfgoedcel Pajottenland en Zennevallei)

Tekstredactie

Birgit Geudens

Vormgeving

Silke Theuwissen

Coverbeeld

Beernem, De Zonnebloem © Onroerend Erfgoed, foto: Kris Vandevorst

Druk

Albe De Coker

Met dank aan

de leerkrachten, lokale en regionale erfgoedpartners die aan de pilootprojecten 'Buurten met erfgoed' meewerkten.

Verantwoordelijke uitgever

Marc Jacobs, FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw, Priemstraat 51, 1000 Brussel

Wettelijk depot D/2017/11.524/6

April, 2017

© 2017 FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande en schriftelijke toestemming van de auteurs.

De wereld begint in de schoolbuurt

Draaiboek voor trekkers 'Buurten met erfgoed'

INHOUD

Proeven van de eigen buurt	05
1. De lessen liggen op straat	06
2. Coachingstraject 'Buurten met erfgoed'	08
3. Stappen van de trekker	14
<i>3.1 Trekker en coach gezocht</i>	16
<i>3.2 Coach gezocht</i>	17
<i>3.3 Timing van het traject</i>	18
<i>3.4 Eerste contact met scholen en erfgoedpartners</i>	19
<i>3.5 Startdag</i>	24
<i>3.6 Opvolgsessie 1</i>	44
<i>3.7 Opvolgsessie 2</i>	50
<i>3.8 Opvolgsessie 3</i>	52
<i>3.9 Na het coachingstraject</i>	54
4. Buurten in de praktijk	58
5. Inspiratiemateriaal	68
Contactinfo	72

Beernem, De Zonnebloem © Onroerend Erfgoed, foto: Kris Vandevorst

PROEVEN VAN DE EIGEN BUURT

Ondanks het succes van Open Monumenten- en Erfgoeddagen betrekken basisscholen het erfgoed uit hun onmiddellijke omgeving amper bij hun lessen. Nochtans vind je dat erfgoed overal: landschappen, gebouwen, monumenten, archeologische sites, waterwegen, voorwerpen, archieven, musea, geschiedenissen, gebruiken, feesten, recepten, spelen ... Via het lokale erfgoed vertel je het verhaal van de schoolbuurt. Je kan er vele leergebieden mee kruiden. Hoe zorgen we ervoor dat leerkrachten en leerlingen die kans grijpen? Dat was het uitgangspunt van ‘Buurten met erfgoed’.

In proefscholen en vier pilotgemeenten testten we uit hoe we de leerkrachten tweede graad van de lagere scholen en lokale en regionale erfgoedpartners onder deskundige en creatieve begeleiding konden laten samenwerken om de leerlingen een unieke erfgoedervaring in de eigen schoolbuurt te bezorgen. We bereikten hiermee hartverwarmende resultaten. Getuigenissen hiervan vind je hier en daar in dit draaiboek.

Helaas is het onmogelijk om aan alle 308 Vlaamse gemeenten een dergelijk pilootproject aan te bieden. Daarom goten we onze aanpak en ervaringen in dit draaiboek, zodat scholen, gemeentebesturen en erfgoedorganisaties zelf de draad opnemen om hun kinderen op een inventieve manier van het lokale erfgoed te laten proeven.

We zien het zo. Dit draaiboek komt in handen van iemand die zegt: “Dat wil ik ook in onze gemeente, deelgemeente, buurt.” Deze **initiatiefnemer** zoekt een trekker voor het coachingstraject ‘Buurten met erfgoed’. Die **trekker** neemt de organisatorische kant van het traject op zich. Initiatiefnemer en trekker kunnen dezelfde persoon zijn. Dit draaiboek is een leidraad voor de trekker hoe een ‘Buurten met erfgoed’-traject kan verlopen. Het is een methodiek, een aanpak. Niet dé aanpak.

De trekker gaat op zijn of haar beurt op zoek naar een **coach of procesbegeleider** die het traject met leerkrachten en erfgoedpartners inhoudelijk en vooral methodisch doorloopt. Dat kan zowel iemand uit de eigen omgeving of een externe begeleider zijn. Ook hier kunnen trekker en coach dezelfde persoon zijn.

Het coachingstraject ‘Buurten met erfgoed’ wil leerkrachten en erfgoedpartners laten ervaren hoe zij met succes een ‘Buurten met erfgoed’-project over de eigen schoolbuurt in de eigen school kunnen binnenbrengen. Het gaat niet om een eenmalig event, maar om het bouwen van een blijvende relatie tussen school, erfgoed, buurt en erfgoedpartners. Wereldburger worden begint in de eigen omgeving. Geef kinderen de kans er uitbundig van te proeven.

Jan Van den Bossche, namens stuurgroep ‘Buurten met erfgoed’

1. DE LESSEN LIGGEN OP STRAAT

Waarom erfgoededucatie in de schoolbuurt? Velen vinden de aandacht voor en het behoud van erfgoed belangrijk. Maar leerkrachten en directies van onze basisscholen geven aan dat ze het erfgoed uit de eigen schoolomgeving amper als onderwijsmiddel gebruiken. Het verhaal achter de schoolbuurt wordt onderschat of is onbekend, de lesbronnen of handboeken zijn zelden of nooit aan de eigen omgeving aangepast en bovendien wonen de meeste leerkrachten niet meer, zoals vroeger het geval was, in de omgeving van de school. Om die redenen blijft de schoolbuurt vooral voor de leerkrachten een grote onbekende. Het lesmateriaal ligt nochtans ‘op straat’.

Niks te zien?

Als de school het dan toch over erfgoed wil hebben, kiest ze al vlug voor de grote ‘cultuursteden’, ”want bij ons is er toch niks te zien.” Maar heeft niet elke wijk, buurt, dorp, stad of landschap zijn of haar verhaal? Erfgoed vind je overal; je moet het alleen willen of kunnen zien.

Niks over te zeggen?

Erfgoed is zowel onroerend (landschappen, gebouwen, archeologie), roerend (museum-objekten, archiefstukken ...) als immaterieel (tradities, verhalen, liederen, gerechten ...). Maar erfgoed is nog veel meer. Is natuur ook geen erfgoed dat we aan de volgende generatie willen doorgeven?

Erfgoededucatie is, net als kunst- en media-educatie, een element van cultuureducatie, maar ze heeft een dimensie die aansluit bij **educatie voor duurzame ontwikkeling**. Dan hebben we het over de organisatie van onze omgeving, leefbaarheid, milieu, globalisering, bedreigingen, behoud, waarden, complexiteit, omgaan met tegengestelde belangen, vredes- en herinneringseducatie ... Ook leerlingen hebben iets te zeggen over de omgeving waarin ze leven. Over wat ze belangrijk, onbelangrijk, waardevol of onaangenaam vinden, over wat ze willen behouden of liever zien veranderen.

Het verhaal van de buurt

‘Buurten met erfgoed’ geeft de schoolbuurt opnieuw de plaats die ze verdient. **Het zet de school in de buurt en brengt de buurt in de school.** Het project zoekt naar een zinvolle samenwerking met de andere educaties van de school en komt tegemoet aan de eindtermen.

Als kinderen op zoek gaan naar het verhaal achter het erfgoed, het erfgoed in de eigen omgeving leren zien of de eigen omgeving ‘leren lezen’, kunnen ze dat later ook met andere omgevingen of met de grote wereld. Met de betrokkenheid op de eigen omgeving brengen we het motto van duurzame ontwikkeling, ‘Think globally, act locally’, in de praktijk. **Wereldburger worden begint bij de aandacht voor de eigen omgeving.**

Oud en nieuw

In omgevingsgericht erfgoedonderwijs komen elementen als omgaan met complexiteit, verwondering, emotie, exploratiedrang, zingeving, visie- en talentontwikkeling, identiteit, betrokkenheid, burgerzin en zorg aan bod. We hebben het hiermee ook over **diversiteit** en interculturaliteit: want heeft niet iedereen in de klas zijn of haar eigen verhaal?

Leefbare wereld

‘Buurten met erfgoed’ maakt het verleden actueel. Het trekt het verleden via het heden naar de toekomst, of andersom krijgt de toekomst vorm in het heden dat naar het verleden terugblijkt. De interactie met die tijdslijn bepaalt wie we nu zijn als individu en als samenleving. Die ervaring maakt het mogelijk om het perspectief van de ander te begrijpen en de dialoog met anderen aan te gaan. Als we vertrekken vanuit de sporen van het verleden in de schoolomgeving, leren we denken over en werken aan een leefbare wereld: nu en in de toekomst, voor onszelf en voor anderen, hier en elders. **De schoolbuurt is het oefenterrein van de grote wereld.**

DE SPEELPLAATS VAN TREZEKE

“Als afsluiter van ons erfgoedproject plantten de leerlingen een ‘Trezeke Meyers’-appelboom in onze schooltuin: een zeldzame lokale appelsoort die dreigt te verdwijnen. Het was interessant om te zien hoe andere scholen aan de slag gingen met de onderwerpen en ideeën die we tijdens het startmoment meekregen. Dat stimuleerde ons om met het lokale erfgoed verder te gaan. Het maakte meer los dan verwacht. We stonden eerst wat twijfelachtig tegenover een minder ‘exotisch’ thema als erfgoed, maar het heeft veel collega’s en kinderen geboeid. Als vervolg op het erfgoedproject van vorig jaar plaatsden we ons nieuwe project ‘Pimp je speelplaats’ in het thema van het lokale erfgoed van Landegem. De leerlingen maakten een maquette met de te creëren speelhoeken, verwijzend naar bekende Landegemse figuren en begrippen. Het resultaat kan je bewonderen op de website van onze school.”

Juf Veerle, Gemeentelijke Basisschool Landegem, Nevele

WIJ GAAN DOOR

“We vinden het belangrijk om dit project ook in andere gemeenten te lanceren. Daarom bieden wij ‘Buurten met erfgoed’ volgend schooljaar aan de basisscholen van Dilbeek aan. Een actieve ondersteuning van de gemeente is hiervoor een basisvoorwaarde. De uitdaging van dit intensieve traject is om met de scholen uit te zoeken hoe ze de aandacht voor het lokale erfgoed kunnen vasthouden.”

Koen Demarsin, Erfgoedcel Pajottenland Zennevallei

2. COACHINGSTRAJECT 'BUURTEN MET ERFGOED'

2. COACHINGSTRAJECT ‘BUURTEN MET ERFGOED’

Via lokale projecten haalt ‘Buurten met erfgoed’ de band aan tussen scholen en het lokale erfgoed. Het is een coachingstraject voor leerkrachten van de tweede graad van de basisschool en lokale en/of regionale erfgoeddeskundigen. ‘Buurten met erfgoed’ zet basisscholen ertoe aan om het lokale erfgoed in de lessen te gebruiken en het een plaats in het schoolleven te geven. Onder begeleiding van de coach of procesbegeleider werken leerkrachten en erfgoedpartners een schoolproject uit over het erfgoed in de schoolbuurt, dat ze later in het schooljaar met de kinderen uitvoeren.

Erfgoedpartners

De inbreng van de erfgoedpartners is essentieel in de lokale projecten ‘Buurten met erfgoed’. Het zijn deskundigen – professioneel of in de vrije tijd – uit de buurt, wijk, gemeente of regio: sleutelfiguren, de gemeentelijke cultuur- en/of erfgoeddienst, de heemkundige kring, plaatselijke verenigingen en musea, de regionale erfgoedcel of het Regionaal Landschap waar de gemeente onder sorteert, een medewerker van Natuurpunt of de provinciale MOS-begeleider.

Een leeg blad

Tijdens een gezamenlijke startdag ontstaan de eerste contouren van een schoolproject over en met het lokale erfgoed. Op het einde van die startdag ligt er een ruw scenario klaar dat leerkrachten en erfgoedpartners verder uitwerken. Ze bepalen samen wat ze met het erfgoedproject willen bereiken, welk erfgoed ze daarvoor inzetten, welke activiteiten ze organiseren, welke werkvormen ze ervoor gebruiken. Nieuwe media kunnen in het project worden ingeschakeld, de aanmaak van een (digitaal) omgevingsboek waarmee de kinderen de schoolomgeving in kaart brengen en het op een eigen manier levendig houden is een van de mogelijkheden. Op die manier wordt de samenwerking met de lokale of regionale erfgoedpartners voor de school een blijvend gegeven. Samen starten beide partners met een leeg blad. Wat erop komt, hebben ze zelf bedacht. Na de startdag volgen er nog drie opvolgssessies van een halve dag om de uitwerking en de uitvoering van het project met de kinderen verder te verfijnen, bij te sturen en te evalueren.

De coach

De procesbegeleider of coach zorgt ervoor dat de erfgoeddeskundigen níet van hun erfgoedaanbod uitgaan, maar hun aanbod of inbreng afstemmen op de behoefte van de school, de kinderen en het samen uitgewerkte erfgoedverhaal.

Gedeelde winst

Het project levert voor alle betrokken partijen winst op. De basisscholen leren het lokale erfgoed kennen en voor het onderwijs gebruiken, de scholen en de lokale of regionale partners werken constructief samen en bouwen aan een blijvende relatie. De erfgoedpartners zorgen ervoor dat hun bezorgdheid – het bewaren van ons erfgoed – aan de volgende generatie wordt overgedragen.

Proef- en pilootprojecten ‘Buurten met erfgoed’

Na een beperkte introductie van ‘Buurten met erfgoed’ in een tiental basisscholen in de schooljaren 2012-’13 en 2013-’14 opteerde de stuurgroep ‘Buurten met erfgoed’ in de twee daaropvolgende schooljaren voor een intensere begeleiding van de basisscholen van de pilootgemeenten Nevele, Geraardsbergen, Sint-Pieters-Leeuw en Beernem. Samen met lokale en regionale erfgoeddeskundigen werkten de leerkrachten tweede graad van de deelnemende lagere scholen onder begeleiding van een coach een erfgoedproject op maat van hun leerlingen in hun schoolbuurt uit.

Uitgangspunten pilootprojecten

- × **Het volledige lerarenteam van de tweede graad stapt mee in het project.**
We werken niet met een afgevaardigde per school of een bereidwillige leerkracht omdat het project dan op de schouders van die ene leerkracht valt en niet door het volledige team wordt gedragen.
- × **Lokale en regionale erfgoedpartners worden van bij de start bij het project betrokken.**
Zo vermijden we dat ideeën naast elkaar ontstaan.
- × **Intensieve procesbegeleiding tijdens de startdag en drie opvolgessies zorgen ervoor dat de vragen van leerkrachten en de deskundigheid van de erfgoedpartners goed bij elkaar aansluiten.**
Een coach of procesbegeleider zet vaart achter het project. Hij of zij plant het traject, begeleidt het, brengt ideeën aan, bewaakt de timing, laat de deelnemers gericht samenwerken en zoekt naar oplossingen als er in de loop van het proces moeilijkheden opduiken.

× **Elke school kiest een eigen invalshoek of thema.**

Tijdens de startdag en drie opvolgessies van ‘Buurten met erfgoed’ werken de leerkrachten van de basisscholen van de gemeente en erfgoedpartners samen aan de schoolprojecten, maar elk leerkrachtenteam werkt het project voor de eigen school en de eigen schoolbuurt uit. Daarvoor schakelt ze de lokale of regionale erfgoedpartners in. Elke school kiest dus voor een eigen thema en werkt eigen activiteiten uit. In Geraardsbergen focussten de scholen op het landschap als verhaallijn. In Sint-Pieters-Leeuw vertrok de Gemeentelijke Basisschool Den Top van hun watererfgoed, de Vrije Basisschool Jan Ruusbroec nam het rijke immateriële erfgoed van de school zelf als uitgangspunt.

Draaiboek

De pilootprojecten ‘Buurten met erfgoed’ waren voor de stuurgroep en procesbegeleiders intense leermomenten die toelieten om het coachingstraject voortdurend bij te schaven. Op die manier kwamen we tot een werkmodel dat andere initiatiefnemers ertoe kan aanzetten zelf met een ‘Buurten met erfgoed’-traject te beginnen.

16 redenen voor ‘Buurten met erfgoed’ in jouw school/gemeente

Het project:

- × leert kinderen met **andere ogen** naar de eigen omgeving kijken;
- × brengt hen mechanismen bij om de eigen omgeving te ‘lezen’ en te ‘begrijpen’, zodat ze die later ook in andere omgevingen **herkennen**;
- × vergroot het **respect** voor de eigen omgeving;
- × ontwikkelt een gevoeligheid en **verantwoordelijkheid** voor het erfgoed en de bescherming ervan;
- × haalt de **banden** met de buurt aan en levert een bijdrage aan de filosofie van de brede school;
- × bevordert cultureel (zelf)**bewustzijn, betrokkenheid, samenhorigheidsgevoel** en democratisch **burgerschap**;
- × moedigt de **dialogoog** tussen de generaties aan;
- × draagt bij aan het respect voor **andere culturen**;
- × draagt bij aan de verbetering van het **imago** van de buurt;
- × verhoogt de **motivatie** van de leerlingen;
- × helpt de leerlingen om heel wat **kennis, vaardigheden, competenties** en **attitudes** te verwerven;
- × spreekt de **‘verschillende intelligenties’** van kinderen aan;
- × is een **goedkope** vorm van onderwijs. De leerstof ligt rond de school. Je hoeft er geen verre of dure verplaatsingen voor te maken;
- × brengt de slogan **‘Think globally, act locally’** van duurzame ontwikkeling in de praktijk;
- × bouwt aan een lokaal **netwerk** waarbinnen duurzame samenwerkingen tussen verschillende sectoren groeien.

BUURTEN MET ERFGOED: IDENTIKIT

WAT?

Een coachingstraject in vier werksessies rond erfgoed in de schoolbuurt voor leerkrachten tweede graad lagere school en erfgoedpartners.

WAAROM?

Leerkrachten maken kennis met het lokale erfgoed en met lokale en regionale erfgoedpartners. Kinderen ontwikkelen historisch besef en reflecteren over zichzelf en hun omgeving. In de tweede graad van de lagere school maken de leerlingen volgens de leerplannen kennis met de ruimere omgeving.

WIE?

Dit draaiboek richt zich tot toekomstige 'trekkers' van het erfgoedtraject. Een trekker wil het project ook in zijn of haar school, wijk of (deel)gemeente organiseren.

WAAR?

In elke school of (deel)gemeente in Vlaanderen en Brussel waar erfgoed te vinden is. Overal dus.

WANNEER?

Dat bepaal je zelf.

WAT DOEN DE LEERKRACHTEN?

Leerkrachten van de tweede graad:

- × engageren zich om actief met het lokale erfgoed aan de slag te gaan en werken voor en met hun leerlingen een erfgoedproject over hun schoolbuurt uit. Ze werken hiervoor samen, wisselen ideeën uit en reflecteren daarbij hoe ze het erfgoed duurzaam in hun klaspraktijk kunnen integreren;
- × werken samen met lokale en regionale erfgoedpartners een schoolproject over het lokale erfgoed uit;
- × nemen deel aan vier werksessies en worden hiervoor lesvrij gemaakt: een hele startdag en drie opvolgssessies van een halve dag waarin ze onder begeleiding van een coach met de andere scholen en de erfgoedpartners een eigen erfgoedproject voor de eigen schoolbuurt uitwerken, bijschaven en evalueren;
- × voeren het project met de kinderen uit.

WAT DOEN DE ERFGOEDPARTNERS?

De erfgoedpartners:

- × nemen deel aan de vier coachingsessies. Ze werken samen met de leerkrachten en laten hen kennismaken met het erfgoed uit de schoolomgeving;
- × delen hun verhalen, foto's, erfgoedmateriaal, kennis, expertise over het lokale erfgoed met de leerkrachten;
- × nemen eventueel actief deel aan de schoolprojecten.

3. STAPPEN VAN DE TREKKER

Beernem, Sint-Joris © Onroerend Erfgoed, foto: Kris Vandevorst

3. STAPPEN VAN DE TREKKER

3.1. Trekker gezocht

Wil je met ‘Buurten met erfgoed’ starten? Zoek dan eerst iemand die het traject voor jouw school, in jouw wijk of gemeente wil trekken. Doe je dit zelf of laat je dit liever aan iemand anders over?

WAT DOET EEN TREKKER?

Hij of zij:

- × coördineert het hele traject;
- × staat in voor de praktische organisatie van het traject;
- × stimuleert scholen en leerkrachten om aan het traject deel te nemen;
- × stimuleert lokale en/of regionale erfgoedwerkers om het traject te ondersteunen;
- × verzorgt de communicatie over het traject;
- × bewaakt het verloop van het traject;
- × staat in voor de praktische organisatie van de vier werksessies;
- × volgt de verschillende schoolprojecten op;
- × stimuleert de leerkrachten om via een foto- of filmreportage hun schoolproject te documenteren. Dat kan ook via een blog op www.buurtenmeterfgoed.be;
- × woont enkele projectmomenten in een aantal scholen bij en documenteert ze met foto's, film, verslag.

OVER WELKE COMPETENTIES BESCHIKT EEN TREKKER?

Zij of hij:

- × kent de gemeente of wil ze leren kennen: welke scholen zijn er? Welke erfgoedorganisaties zijn er actief? Wie zijn de spilfiguren voor erfgoed, natuur, cultuur in de gemeente en in de regio?;
- × is communicatief: kan scholen en erfgoedpartners informeren en overtuigen om aan het traject deel te nemen;
- × is praktisch onderlegd om de organisatie van de verschillende samenkomsten/werksessies in handen te nemen.

3.2. Coach gezocht

De trekker staat in voor de organisatorische kant, een coach of procesbegeleider begeleidt en bewaakt het educatieve en didactische proces met de leerkrachten en erfgoedpartners. Trekker en coach kunnen dezelfde persoon zijn, maar dat hoeft niet. Als het om twee verschillende personen gaat, komt het erop aan goed met elkaar te overleggen.

WAT DOET EEN COACH?

- × Hij of zij begeleidt de startdag en de vier werksessies.

OVER WELKE COMPETENTIES BESCHIKT EEN COACH?

- Zij of hij:
- × kan een groep begeleiden: kan goed luisteren, heeft een participatieve aanpak, geeft feedback, creëert interactie, zet evaluatie op;
 - × is in de eerste plaats een ervaren procesbegeleider die de deelnemers inspireert en hen naar een boeiende erfgoedervaring leidt;
 - × zorgt ervoor dat de deelnemers ervaring opdoen om later op eigen houtje verder met het lokale erfgoed te werken;
 - × heeft voeling en/of ervaring met erfgoededucatie.

Je kan altijd een persoon of organisatie met de juiste expertise inschakelen om de rol van procesbegeleider of coach op zich te nemen: iemand met ervaring in procesbegeleiding en kennis van erfgoed-educatie.

Tijdens het schooljaar 2016-2017 liep het traject 'Buurten met erfgoed' in de gemeente Dilbeek. De gemeente nam de praktische en organisatorische kant van het traject op zich, de Erfgoedcel Pajottenland Zennevallei en Mooss vzw begeleidden de verschillende samenkomsten.

DE VRIENDEN VAN HET SLODDERSPOOK

"Hoogtepunt van ons schoolproject was de erfgoedwandeling waarbij de kinderen historische figuren als pastoor De Craene, de stalknecht van het Roze Kasteel, weduwe Cornelis, een Romein, een soldaat aan de vaart, het Slodderspook en een molenaar aan de molen leerden kennen. De kinderen vertellen er nu nog over. De samenwerking met de andere scholen en de erfgoedpartners verliep goed omdat we veel van elkaar konden leren."

Meester Dirk, Vrije Basisschool Sint-Gerolf, Nevele

3.3. Timing van het traject

De trekker stelt een agenda op waarin hij of zij de vier werksessies en de verschillende communicatiemomenten vastlegt. De data kunnen later in overleg met de scholen en erfgoedpartners nog worden aangepast.

VOORBEELD VAN EEN PLANNING

- × Februari-maart van het voorafgaande schooljaar: schriftelijke uitnodiging voor deelname aan ‘Buurten met erfgoed’ naar de scholen en de lokale en regionale erfgoedpartners.
 - × April-mei van het voorafgaande schooljaar:
 - Infovergadering voor de leerkrachtenteams van de tweede graad van de basisscholen over de mogelijkheden van het project ‘Buurten met erfgoed’.
 - Als alternatief kan je ook naar de scholen trekken en tijdens een leerkrachtenvergadering het project toelichten.
 - Infovergadering voor de lokale en regionale erfgoedpartners over hoe zij aan het project kunnen bijdragen.
 - × Juni van het voorafgaande schooljaar:
 - De deelnemende scholen inschrijven.
 - De scholen kunnen zich via een inschrijvingsformulier voor ‘Buurten met erfgoed’ inschrijven. Vraag aan de directie om hierop de namen en mailadressen van de deelnemende leerkrachten te noteren. Op die manier kan je rechtstreeks met hen communiceren.
 - *Download een voorbeeld van een inschrijvingsformulier via www.buurtenmeterfgoed.be.*
 - Vermeld op het inschrijvingsformulier de data van de werksessies. Mail de deelnemende leerkrachten het informatiedocument door zodat ook zij weten wat ‘Buurten met erfgoed’ inhoudt en wat er van hen wordt verwacht.
 - *Download een voorbeeld van een informatiedocument via www.buurtenmeterfgoed.be.*
- Vraag ook aan de erfgoedpartners om zich hiervoor in te schrijven en hun aanwezigheid op de werksessies te bevestigen.
- × Begin van het schooljaar, oktober: startdag van ‘Buurten met erfgoed’ (volledige dag).
 - × Januari: eerste opvolgsessie (namiddag).
 - × Maart: tweede opvolgsessie (namiddag).
 - × Mei: derde opvolgsessie met evaluatie van de schoolprojecten (namiddag).
 - × Van oktober tot mei: uitwerking en uitvoering van de schoolprojecten met de leerlingen.

Hou bij de timing van het traject rekening met het verloop van een schooljaar. Denk aan het volgende:

- Scholen bereiden meestal in mei en juni het daaropvolgende schooljaar voor. Begin dus al in het voorjaar van het voorafgaande schooljaar met de communicatie over het project, zodat de scholen 'Buurten met erfgoed' tijdig kunnen inplannen.
- September is voor de scholen een drukke maand. Plan de startdag zeker niet in de eerste weken van het schooljaar.
- Hou rekening met de schoolvakanties en toetsperiodes.
- Voorzie voldoende tijd tussen de verschillende werksessies zodat de deelnemers ruimte hebben om hun project uit te werken en bij te sturen.

ERFGOED OP DE KAART

"We krijgen nu regelmatig vragen over ons erfgoed en leerkrachten bezoeken ons erfgoedcentrum. Vroeger bleven die contacten met de scholen beperkt. Dat opent perspectieven voor de toekomst. We kunnen terugblikken op een zeer goede samenwerking en verstandhouding tussen ons, de scholen en de begeleiders. Ik denk dat de scholen het lokale erfgoed en de mogelijkheden ervan op de kaart hebben gezet."

André Bollaert, Heemkundige kring Land van Nevele

DORP IN DE VLAMMEN

De leerlingen verzamelen verhalen, voorwerpen en foto's van Idegem vroeger, toen hun ouders en grootouders klein waren. Ze vermengen die met de informatie en het materiaal dat ze van de leerkrachten en erfgoedwerkers meekrijgen. Daaruit distilleren ze die erfgoedelementen die Idegem door de jaren hebben gekenmerkt: de kerk, het sas, het veer, het station, de fanfare en de majorettes. Deze thema's werken ze verder uit en nemen ze op in een dorpswandeling. In de loop van het project ontdekken ze dat de dorpsbrand van 1852 het dorp blijvend heeft getekend. Ze gebruiken dit thema voor een 'laaiend' schoolfeest en bouwen de school om in de sfeer van het toenmalige dorp.

Vrije Basisschool Idegem, Geraardsbergen

3.4. Eerste contact met scholen en erfgoedpartners

‘Buurten met erfgoed’ lukt enkel met de enthousiaste medewerking van scholen, directies, leerkrachten en de lokale en regionale erfgoedpartners. Het komt er dus op aan hen van het belang van het project te overtuigen. Overweeg wie je het beste aanspreekt om het project bij jou te lanceren. De schepen van onderwijs of cultuur? De gemeentelijke cultuur- of erfgoedambtenaar? Een gemeentelijk overleg van schooldirecteurs? ...

SCHOLEN OVERTUIGEN

Welke scholen nodig je uit? Nodig je de basisscholen van één (deel)gemeente of alle basisscholen van de gemeente uit? Het traject haalt zijn meerwaarde uit de interactie en uitwisseling tussen verschillende scholen (over verschillende netten heen), daarom raden we je aan om minstens met drie scholen te starten. Maar je kan ook alle basisscholen van de gemeente voor het traject uitnodigen; meteen een kans voor jou en de scholen om elkaar beter te leren kennen. Let er wel op dat het traject behapbaar blijft. Een te grote groep deelnemers kan je moeilijker begeleiden. Hou er rekening mee dat ook de erfgoedpartners aan de sessies deelnemen.

Mail de directie van de scholen die je voor het traject wil uitnodigen. Stel je voor en geef een beknopte voorstelling van ‘Buurten met erfgoed’. Maak duidelijk wat je de school te bieden hebt en wat er van de leerkrachten wordt verwacht. Speel de data van de werksessies alvast door en vermeld dat ze in overleg nog kunnen worden aangepast. Voeg in bijlage een uitgebreid en aantrekkelijk informatiedocument toe.

 Download een voorbeeld van een informatiedocument via www.buurtenmeterfgoed.be.

Geef directieleden de kans om vragen te stellen of geef aan dat je bereid bent het project toe te lichten in een telefonisch of persoonlijk gesprek of tijdens een lerarenvergadering. Geef een uiterste inschrijfdatum mee. Hou er wel rekening mee dat mails soms verloren gaan of niet altijd bij de juiste persoon terechtkomen. Trek telefonisch na of je uitnodiging de school heeft bereikt.

In verschillende gemeenten bestaat er een geregeld scholenoverleg waarop de directieleden van alle basisscholen of hun vertegenwoordigers elkaar ontmoeten. Vraag of je op zo’n overleg het project mag komen voorstellen. Doe dat op een enthousiaste manier en bezorg de aanwezigen een informatiedocument.

Je kan de leerkrachten van de deelnemende scholen vooraf samenbrengen op een gemeenschappelijk infomoment waarop je de mogelijkheden van ‘Buurten met erfgoed’ toelicht. Dit infomoment kan dan de individuele schoolbezoeken vervangen.

Misschien toonden enkele scholen al interesse om in het traject te stappen. Andere scholen hebben een duwtje in de rug nodig. Persoonlijk contact kan de laatste twijfelaars over de streep trekken. Soms is het eenvoudiger om een leerkracht te overtuigen die dan met het project naar de schooldirecteur stapt.

ERFGOEDWERKERS OVERTUIGEN

Welke erfgoedpartners betrek je bij het traject? Ga op zoek naar personen en organisaties die de (deel)gemeente en haar geschiedenis kennen en dat graag met de scholen delen. Het kan zowel om vrijwilligers als professionelen gaan, om particulieren of leden van verenigingen. De term ‘erfgoeddeskundige’ interpreteren we breed: personen of organisaties die wat van het lokale onroerend, roerend, immaterieel en natuurlijk erfgoed afweten. Je kan de Erfgoedkaart raadplegen en nagaan welke erfgoedactoren je in de buurt of gemeente vindt. Ook de gemeentelijke cultuur- of erfgoeddienst kan je hierbij helpen.

Mail de geselecteerde erfgoedpartners en nodig hen uit aan het traject deel te nemen. Stel je voor en geef een beknopte voorstelling van het project ‘Buurten met erfgoed’. Maak duidelijk wat je van hen verwacht en op welke data de samenkomsten worden gepland. Voeg in bijlage een meer uitgebreid en aantrekkelijk informatiedocument toe. Geef de erfgoedpartners de kans om vragen te stellen en toon je bereid om met hen telefonisch of via een persoonlijk gesprek te overleggen.

Een voorbeeld van zo'n mail en informatiedocument kan je downloaden via www.buurtenmeterfgoed.be.

Het kan interessant zijn om voor de start van het traject een informatiemoment voor de geïnteresseerde lokale en regionale erfgoedpartners te organiseren. Hierop kan

Zorg dat het voor de scholen duidelijk is dat deelname aan het traject een bepaalde **investering** van de leerkrachten en de scholen vraagt.

- De leerkrachten van de tweede graad nemen **in team** deel aan de vier sessies en moeten op die momenten **lesvrij** worden gemaakt.
- Het gaat dus niet om één leerkracht per school, wel om het team van leerkrachten van de tweede graad.
- Leerkrachten werken met de inspiratie en oefeningen uit de werksessies en met de steun van de erfgoeddeskundigen **zelf** hun erfgoedproject voor hun eigen schoolbuurt verder uit. Het gaat dus niet om een kant-en-klaarpakket. Voor de leerkrachten betekent dat een zekere tijdsinvestering. Het hoeft hier niet per se te gaan om werk dat er bovenop komt: ‘Buurten met erfgoed’ integreer je perfect in de reguliere lessen of in bestaande schoolprojecten, of denk onder andere ook aan het schoolfeest.

je het belang van en de doelstellingen van ‘Buurten met erfgoed’ toelichten en de noodzakelijke rol van erfgoedwerkers benadrukken. Meer dan waarschijnlijk delen ze de bekommernis dat kinderen de erfgoedliefhebbers van de toekomst zijn en dat het belangrijk is in erfgoededucatie te investeren.

Benadruk wat er van hen gedurende het traject wordt verwacht:

- deelname aan de vier werksessies;
- leerkrachten mee voor het lokale erfgoed enthousiast maken en hen laten kennismaken met het erfgoed uit de schoolomgeving;
- kennis, expertise, verhalen, erfgoedmateriaal, foto's over het lokale erfgoed met de leerkrachten delen;
- bereid zijn om samen met de leerkrachten activiteiten te ontwikkelen;
- naar eigen mogelijkheden aan het schoolproject deelnemen (gidsen, klasbezoek, klas in archief ontvangen, foto's ontlenuen ...).

Een erfgoedpartner kan ook de eigen ‘missie’ met het erfgoedproject realiseren:

- × kinderen laten kennismaken met het lokale erfgoed en de waarde ervan;
- × vorming van de erfgoedliefhebbers en -zorgers van de toekomst;
- × leerkrachten, kinderen en hun ouders met hun (erfgoed)organisatie laten kennismaken;
- × bouwen aan een relatie met scholen, leerkrachten, leerlingen, ouders en andere erfgoedpartners in functie van toekomstige projecten;
- × ervaring opdoen met de aanpak en begeleiding van schoolprojecten;
- × kennismaken met methodieken voor erfgoededucatie met kinderen.

Denk voor het uitnodigen van **lokale erfgoedwerkers** aan volgende personen of organisaties: de gemeentelijke erfgoed- of cultuurdienst, de bibliotheek, een lokale verzamelaar, de dialectkenner van het dorp, een volkszanger, een lokaal museum, een volkssportvereniging, de heemkundige kring, een archief- en documentatiecentrum ... Heel wat **regionale organisaties** beschikken over specifieke kennis over de streek: de regionale afdeling van Natuurpunt, de regionale erfgoedcel, het Regionale Landschap, een organisatie voor familiekunde, de regionale archeologische dienst, de MOS-begeleider ...

3.5. Startdag

Tijdens de startdag maken leerkrachten en erfgoedpartners kennis met elkaar en het erfgoed in de nabije omgeving. Samen zoeken ze naar eerste en vernieuwende ideeën voor mogelijke erfgoedactiviteiten voor en met de leerlingen.

TIMING

Een volledige schooldag (van 9 tot 16 uur) in de eerste helft van oktober.

BEGELEIDING

Een coach of procesbegeleider loodst leerkrachten en erfgoedpartners door deze dag. Deze procesbegeleider kan dezelfde persoon zijn als de trekker van het project. Je kan ook iemand anders (intern of extern) vragen om deze rol op zich te nemen. Mogelijke externe partners die aan procesbegeleiding kunnen doen zijn: Mooss vzw of Heemkunde Vlaanderen als er een heemkundige kring als erfgoedpartner aan het traject deelneemt.

DOELSTELLINGEN STARTDAG

Na de startdag:

- × hebben de erfgoedpartners kennisgemaakt met de leerkrachten die ze inhoudelijk kunnen ondersteunen;
- × hebben de leerkrachten en erfgoedpartners inspiratie opgedaan en methodieken verkend om met kinderen rond erfgoed te werken;
- × hebben de leerkrachten zicht op het rijke erfgoedaanbod in de omgeving van hun school;
- × hebben leerkrachten en erfgoedpartners samen originele ideeën bedacht voor mogelijke erfgoedactiviteiten met de leerlingen.

Check de materiaallijst op www.buurtmeterfgoed.be voor een overzicht aan benodigheden voor de startdag.

VOORBEREIDING

Kies een geschikte locatie voor deze startdag: een leuke en goed bereikbare locatie, eventueel met een erfgoedlink; voldoende ruimte voor zowel een vergaderopstelling als een vrije ruimte voor de opdrachten. Voorzie materiaal zoals laptop, beamer en scherm voor de presentatiemomenten.

Zorg voor koffie, thee met een koekje en indien mogelijk ook voor een lunch. Een leuk idee voor de lunch is een streekgerecht. Zo leg je meteen de link met het lokale culinaire erfgoed. Dat hoeft niet duur te zijn: een lokale paté op de broodjes, een vergeten groente uit de volkstuin, oma's vla als nagerecht ...

Als je een externe procesbegeleider inschakelt, moet je vooraf goed afspreken wie voor welk materiaal zorgt.

Stuur minstens een week voor de startdag een uitnodiging naar de leerkrachten en erfgoedpartners met de praktische gegevens. Vraag hen zeker ook om allemaal iets mee te brengen dat hen persoonlijk dierbaar is en dat ze 'willen bewaren voor later': een (foto van een) voorwerp, een verhaal ...

 De uitnodiging voor de startdag kan je downloaden via www.buurtmeterfgoed.be.

Maak werkmappen voor alle deelnemers met daarin:

- × hand-outs van de presentatie.
- × documenten: 'Cultuur in de Spiegel', schema 'Culturele vaardigheden', schema 'Cultuurdragers', stappenplan 'Buurten met erfgoed', invulschema doelstelling_erfgoed_activiteiten, Erfgoed voor dummies, Ontwikkelen van originele erfgoedactiviteiten.

 Al deze documenten kan je downloaden op www.buurtmeterfgoed.be.

VERLOOP STARTDAG

Doorlopend | Inspiratietafel

Leg publicaties, folders, materiaal dat inspiratie of aanknopingspunten kan bieden op een tafel zodat leerkrachten en erfgoedpartners het voor, tijdens of na de sessie kunnen inzien.

Inspiratiemateriaal kan zijn: publicaties, brochures, folders ... zowel inhoudelijk over erfgoed in de gemeente als methodisch over het werken rond erfgoed met kinderen.

 Specifieke publicaties over werken rond lokaal erfgoed en voorbeelden van pilotprojecten van 'Buurten met erfgoed' kan je downloaden of bestellen via www.buurtmeterfgoed.be.

Voorstelling trekker en procesbegeleider van het coachingstraject

- Voornaam en naam?
- Functie in de gemeente?
- Rol in dit coachingstraject naar 'Buurten met erfgoed'?

Voorstellingsronde deelnemers

- Voornaam en naam? Mogelijke extra opdracht als er niet te veel deelnemers rond de tafel zitten: weet je wat je voornaam of familienaam betekent of waar hij vandaan komt? Ken je een leuk verhaal dat met je naam samenhangt? Heb je een bijnaam, totemnaam ... met een verhaal?
- Voor welke school/klas/erfgoed- of andere vereniging werk je?
- Wat is je link met deze gemeente? Woon je er of heb je er gewoond? Of is het enkel een plek waar je werkt?

Overlopen programma van de dag

De onderdelen van de dag zijn:

- × introductie coachingstraject 'Buurten met erfgoed';
- × 'Cultuur in de Spiegel' als denkkader voor het ontwerp van de 'Buurten met erfgoed'-activiteiten;
- × 'Erfgoed voor dummies': oefeningen om het begrip erfgoed op kindermaat aan te brengen;
- × de oefeningen van de voormiddag binnen het kader van 'Cultuur in de Spiegel' situeren;
- × middagpauze;
- × 3D-kaart van het erfgoed in de buurt van de scholen;
- × brainstorm originele erfgoedactiviteiten;

Leg er de nadruk op dat het níet de bedoeling is om met het coachingstraject 'gesneden brood' aan de leerkrachten mee te geven, wél om hen inhoud, methodes en erfgoedpartners aan te reiken zodat leerkrachten zelf in staat zijn om nu en in de toekomst zelf 'Buurten met erfgoed'-activiteiten op maat van hun leerlingen te ontwikkelen. Stel de leerkrachten gerust en vertel hen dat dit niet noodzakelijk extra werk voor hen hoeft te betekenen. De 'Buurten met erfgoed'-activiteiten kunnen gemakkelijk in de lessen wereldoriëntatie voor de tweede graad van het basisonderwijs worden geïntegreerd, omdat kennismaking met de eigen gemeente daarin sowieso aan bod komt. Bovendien zullen de leerkrachten tijdens het coachingstraject hopelijk ontdekken dat erfgoed een ruim begrip is waaruit ze inspiratie voor andere lessen kunnen putten, bijvoorbeeld het aanleren van dialectwoorden bij Nederlands; een volksspel bij lichamelijke opvoeding; het gebruik van oude werktuigen bij technologische vorming ...

- × verder verloop coachingstraject ‘Buurten met Erfgoed’;
- × financiering en logistieke steun.

9u20-9u30 | Introductie coachingstraject

Vertel aan de hand van een presentatie meer over:

- × de redenen waarom je dit coachingstraject ‘Buurten met erfgoed’ in jouw gemeente organiseert;
- × de praktische organisatie van het coachingstraject;
- × de doelstellingen van dit coachingstraject:
 - leerkrachten en lokale erfgoedpartners samenbrengen;
 - scholen coachen om – al of niet met de hulp van de aanwezige erfgoedpartners – zelf een ‘Buurten met erfgoed’-project uit te werken voor de eigen leerlingen van de tweede graad met het erfgoed in de schoolbuurt als invalshoek.

9u30-9u40 | ‘Cultuur in de Spiegel’ als denkkader voor ‘Buurten met erfgoed’-activiteiten

Uit onderzoek blijkt dat cultuureducatie in Vlaanderen vaak versnipperd in de klas- of schoolpraktijk terechtkomt. ‘Cultuur in de Spiegel’ (CiS) wil hieraan verhelpen.

De theorie ‘Cultuur in de Spiegel’ is een cultuurtheorie die werd ontwikkeld door Barend van Heusden, professor cognitiewetenschappen aan de Rijksuniversiteit Groningen. Hij formuleert hierin antwoorden op de vragen wat cultuur precies is, welke culturele vaardigheden kinderen hebben en waarom het onderwijs die culturele vaardigheden moet ontwikkelen.

Het onderzoek ‘Cultuur in de Spiegel’ werd eerst gevoerd in Nederland. In Vlaanderen liep de studie van 2012 tot 2016. Ze gaat na hoe leerkrachten (in het Vlaamse kleuter- en leerplichtonderwijs, lerarenopleiding, deeltijds kunstonderwijs) met

Introduceer de theorie van ‘Cultuur in de Spiegel’ (CiS) aan de hand van het filmpje *Cultuur in de Spiegel in een notendop*.

Dit filmpje vind je op www.buurtenmeerfgoed.be of <http://canoncultuurcel.be/cultuur-de-spiegel-inleiding>.

Vertel de deelnemers dat ze in hun werkmappje ook een tekst over CiS en de schema’s van de culturele basisvaardigheden en de cultuurdragers kunnen vinden. Als ze meer over ‘Cultuur in de Spiegel’ willen weten, kunnen ze terecht op de website van CANON Cultuurcel <http://canoncultuurcel.be/cultuur-de-spiegel>.

die theoretische inzichten omgaan en hoe ze hun pedagogische handelen en denken versterken. Ook het curriculum wordt vanuit de theorie onder de loep genomen. CiS biedt dus een referentiekader voor geïntegreerde cultuureducatie over vakken, studierichtingen en leeftijden heen. Het Vlaamse onderzoek werd gevoerd door HI-VA-KULeuven en VUB in opdracht van CANON Cultuurcel. De praktische toepassing ervan startte in februari 2016.

Basisbegrippen CiS

Cultuur is geen ‘ding’ maar een proces. Cultuurtheorieën en wetenschappelijk onderzoek gaan er steeds nadrukkelijker van uit dat cultuur verder gaat dan een verzameling van objecten en producties. Het kenmerkende van cultuur zit in de betekenis die mensen eraan geven. Cultuur is niet het schilderij aan de muur of de gekostumeerde acteur op het podium, maar de betekenis, het gevoel, de indruk ... die zij op de museumbezoeker, het publiek, de leerling, de samenleving maken. Die betekenissen, gevoelens, indrukken ... liggen niet vast in de objecten en producties. Ze zijn niet statisch, maar veranderlijk. Cultuur is een proces van omgaan met en het interpreteren van de omringende wereld. Hoe iemand dat doet, zegt iets over die persoon. Waarom vindt de ene persoon een schilderij aangrijpend en de andere niet? Het antwoord op deze vraag ligt niet zozeer in het schilderij als kunstobject, het heeft te maken met het verschil in verbeelding, de persoonlijke visie, het referentiekader, de kennis, de ervaringen van de individuen. Reflectie hierover is belangrijk. In die optiek vormt cultuur een spiegel voor ons denken. In wetenschappelijke termen heet dit **‘het vermogen tot cultureel bewustzijn’**.

Als leerkracht kan je kinderen leren reflecteren over cultuur (én dus over erfgoed) en hun cultureel bewustzijn door het stimuleren van de **vier culturele basisvaardigheden** via een mix van **cultuurdragers**.

Vier culturele basisvaardigheden

- × **Waarnemen:** zintuiglijk waarnemen – ervaren en beleven – memoriseren en herkennen
Bv. leerlingen vergelijken oude en recente foto’s en zoeken verschillen en gelijkenissen.
- × **Verbeelden:** verzinnen en verbeelden – lichamelijk uitdrukken – creëren met materie en techniek
Bv. leerlingen tekenen hoe de school van de toekomst er zou kunnen uitzien.
- × **Conceptualiseren:** begripsmatig benoemen/bespreken – duiden en waarderen
Bv. na een uitstap geven leerlingen hun mening: wat is hen bijgebleven, wat was wel/niet interessant?

- × **Analyseren:** ontleden, aftoetsen en verklaren
Bv. leerlingen onderzoeken in boeken en op het internet welke functies een gebouw vroeger had en denken na welke functies het gebouw in de toekomst zou kunnen hebben.

Vier cultuurdragers, die ingezet kunnen worden in het proces

- × **Lichaam:** gebaren - klanken - beweging - ...
Bv. leerlingen bootsen een standbeeld na.
- × **Voorwerpen:** kleding - objecten - instrumenten - ...
Bv. leerlingen leren een oud ambacht en gebruiken de originele werktuigen.
- × **Taal:** gesproken - geschreven
Bv. leerlingen schrijven een verhaal over de betekenis van een straatnaam.
- × **Grafische tekens:** tekeningen - foto's - kaarten - ...
Bv. leerlingen vergelijken kaarten van de gemeente uit verschillende periodes.

De meerwaarde van CiS voor 'Buurten met erfgoed'

Vanuit het denkkader van CiS kunnen leerkrachten:

- × **een einddoelstelling voor hun 'Buurten met erfgoed'-project formuleren.**

INSPIREREND EN VERNIEUWEND

"Het was mooi om zien hoe de verrassende ideeën naar boven kwamen eens de leerkrachten door hadden dat er veel meer erfgoed in hun omgeving is dan ze beseften. De begeleiding was inspirerend en vernieuwend. Voor mij als 'deskundige' was het interessant te ervaren hoe mensen die er niet dagelijks mee bezig zijn naar erfgoed kijken of het beleven. Ik sta zeker open voor een verdere samenwerking."

Anne Hollevoet, Regionaal Landschap Vlaamse Ardennen

COLLECTIEF GEHEUGEN

"Nooit gedacht dat de leerkrachten en leerlingen zo geïnteresseerd zouden zijn in de geschiedenis, natuur- en erfgoedwaarden van hun dorp. Het collectief geheugen blijkt enthousiasme los te maken. Hopelijk bouwen de scholen verder op de fundamenten die ze hebben gelegd."

Freddy De Chou, Geschied- en Heemkundige kring Gerardimontium, Geraardsbergen

ECHT DE MOEITE

"Vlotte samenwerking met de lokale en regionale erfgoedpartners en andere begeleiders. Er kroop veel tijd en energie in maar het loonde echt de moeite! Ikzelf haalde er veel voldoening uit, de leerlingen genoten ervan en staken er heel wat van op."

Gudrun Corthals, leerkracht Gemeentelijke basisschool Den Top, Sint-Pieters-Leeuw

Volgens de theorie van ‘Cultuur in de Spiegel’ (CiS) is het uiteindelijke doel van cultuuronderwijs dat leerlingen op hun eigen cultuur en die van anderen leren reflecteren. Op die manier ontwikkelen en vergroten ze hun cultureel bewustzijn.

In het project ‘Buurten met erfgoed’ leren de kinderen reflecteren op iets dat deel uitmaakt van hun eigen cultuur: de omgeving waarin ze leven. Ze staan stil bij wat ze belangrijk, onbelangrijk, waardevol of onaangenaam vinden in die omgeving, over wat ze willen behouden of liever zien veranderen.

Als kinderen op zoek gaan naar het verhaal achter het erfgoed in de eigen omgeving en de eigen omgeving ‘leren lezen’, kunnen ze dat later ook met andere omgevingen of met de grote wereld en worden ze een cultureel bewuste wereldburger.

Het is dan ook belangrijk dat leerkrachten er eerst over nadenken wat ze met dit erfgoedproject over de schoolbuurt bij kinderen willen bereiken en pas daarna bekijken met welk erfgoed en welke activiteiten ze dat einddoel kunnen bereiken.

× **zorgen voor voldoende variatie en differentiatie in hun erfgoedactiviteiten.**

Leerkrachten kunnen voor de leerlingen ‘Buurten met erfgoed’-activiteiten uitwerken waarin de verschillende culturele basisvaardigheden (waarnemen, verbeelden, conceptualiseren, analyseren) en de verschillende cultuurdragers (taal, lichaam, voorwerpen, grafische tekens) aan bod komen. Hierbij is het niet belangrijk dat leerkrachten de culturele basisvaardigheden kunnen benoemen of ze van elkaar kunnen onderscheiden. Het gaat er vooral om dat leerkrachten, als ze hun ‘Buurten met erfgoed’-activiteiten door een CiS-bril bekijken, ervoor zorgen dat er voldoende variatie en differentiatie in hun lesactiviteiten zit.

9u40-12u10 | ‘Erfgoed voor dummies’

Kinderen weten meestal niet wat het rare woord erfgoed betekent. In deze fase doet de procesbegeleider met de leerkrachten en erfgoedpartners een aantal voorbeeldoefeningen waarmee je het begrip erfgoed op een speelse manier bij kinderen aankaart.

Vertel de leerkrachten en erfgoedpartners dat in hun werkmap een volledig uitgeschreven les zit met de oefeningen die ze zo meteen zullen doen. Deze les kunnen ze op hun beurt aan de kinderen geven, bijvoorbeeld als inleiding op het ‘Buurten met erfgoed’-project.

Na elke oefening staat beschreven wat de oefening in kwestie ons over erfgoed kan leren. De procesbegeleider streeft ernaar om de oefeningen en de duiding op een organische manier met elkaar te integreren.

Zorg ter voorbereiding van deze oegening voor een verzameling gewone huis-, tuin- en keukenvoorwerpen (minimum twee voorwerpen per deelnemer) zoals een schoen, boek, pop, plastic autootje, lippenstift, schilderijtje ... Kies zeker voor een aantal voorwerpen met een duidelijke link naar het verleden zoals bijvoorbeeld een dia, een diskette, een kruisje, een oud (niet-digitaal) fototoestel ... Steek er ook voorwerpen met een link naar de streek bij: beeldje van een lokale heilige, dialectwoordenboek, streekproduct ...

Oefening 1: van eigen naar cultureel erfgoed

De deelnemers zitten in een kring. Elke deelnemer neemt het 'dierbaar voorwerp' dat hij/zij meebracht en dat hij/zij voor later wil bewaren.

Tijdens een kringgesprek toont iedereen zijn/haar voorwerp aan de andere deelnemers en vertelt er het volgende over:

- Waarom is dit voorwerp voor mij zo waardevol of mij zo dierbaar?
- Waarom wil ik het voor altijd bewaren?
- Hoe ga ik dat doen?

De eigen dierbare voorwerpen zijn persoonlijk erfgoed: iets dat je persoonlijk belangrijk en waardevol vindt. Cultureel erfgoed gaat ruimer. Het verwijst naar het erfgoed van een groep mensen of een hele gemeenschap: een dorp, streek, land ... of een groep van mensen die tot een bepaalde godsdienst of beroepsgroep behoort. Er is ook erfgoed dat voor de hele wereld belangrijk is. Werelderfgoed bijvoorbeeld is cultureel en natuurlijk erfgoed dat uniek en onvervangbaar is. Het is eigendom van alle mensen. Alleen het erfgoed dat op de Werelderfgoedlijst van UNESCO is ingeschreven, mag deze titel dragen.

Erfgoed zijn niet alleen dingen die je kan zien en vastpakken zoals voorwerpen, gebouwen of monumenten. Ook niet-tastbare of onzichtbare zaken als verhalen, gewoonten, gebruiken, rituelen, spelletjes, feesten, stoeten, recepten ... kunnen erfgoed zijn. We noemen dat 'immaterieel erfgoed'. Natuur of landschappen zijn ook erfgoed. Als het bijzonder is, willen heel wat mensen ervoor zorgen dat het niet verdwijnt.

Voor de volgende oefeningen werken we met de verzameling huis-, tuin- en keukenvoorwerpen. Stal de voorwerpen in het midden van de kring deelnemers op de grond of op een tafel uit.

Oefening 2: erfgoed zintuiglijk onderzoeken

De deelnemers zitten in een kring. Eén voorwerp uit de verzameling huis-, tuin- en keukenvoorwerpen wordt in de kring doorgegeven. Bij voorkeur een voorwerp dat de deelnemers niet kennen of waarvan ze niet weten waarvoor het dient.

De deelnemer die het voorwerp in handen heeft, noemt een zintuiglijk waarneembaar kenmerk van het voorwerp (= iets wat hij/zij kan ruiken, voelen, zien, horen, proeven ...). Bv. het is blauw, het is licht, het stinkt, er staan drie streepjes op, het materiaal voelt glad aan ...

Elke deelnemer zegt iets anders/nieuws over het voorwerp wat hij/zij waarneemt.

Als de deelnemer die aan de beurt is geen nieuw zintuiglijk waarneembaar kenmerk meer kan opnoemen, mag hij/zij passen.

Een voorwerp gewoon waarnemen levert al heel wat informatie op. Maak de link met het werk van archeologen en onderzoekers: zij vinden (stukken van) objecten (of andere 'sporen') van vroeger en gaan die eerst bekijken, opmeten en objectief beschrijven. Daaruit leiden ze al heel wat informatie af. Informatie uit observatie vullen ze aan met informatie uit wetenschappelijk onderzoek.

Oefening 3: registreren en bewaren van erfgoed

De deelnemers zitten in een kring. Iedereen neemt een willekeurig huis-, tuin- en keukenvoorwerp uit de verzameling.

De voorwerpen uit de verzameling zijn qua materiaal, constructie ... op het eerste gezicht niet waardevol. Soms wordt de waarde bepaald door het verhaal dat er achter schuilgaat: het voorwerp was van een beroemde eigenaar; het is een uniek exemplaar of een exemplaar dat slechts in een beperkte oplage werd gemaakt (een collectors-item); je kan het enkel aan de andere kant van de wereld vinden; het speelde een rol in een heroïsche scène enz.

Elke deelnemer verzint waarom zijn/haar voorwerp toch waardevol is en construeert op die manier een (fictief) verhaal bij het voorwerp.

De deelnemers nemen nu deel aan een 'ruilbeurs voor bijzondere voorwerpen'. Ze lopen met hun 'waardevol' voorwerp in de hand door elkaar in het lokaal.

Op een teken van de procesbegeleider houden ze halt bij de dichtstbijzijnde andere deelnemer. Ze wisselen hun voorwerpen samen met het bijbehorende verhaal uit.

Het ruilen gaat zo een tijdje voort totdat elk voorwerp een aantal maal aan een andere deelnemer werd doorgegeven.

De deelnemers gaan opnieuw in de kring zitten.

Een aantal deelnemers tonen hun laatste voorwerp en vertellen het bijbehorende, overgeleverde verhaal. Deze eindverhalen worden met de oorspronkelijke verhalen vergeleken.

De moeilijkheid van de (mondelijke) overlevering van erfgoed wordt door deze oefening duidelijk. Na verloop van tijd is het moeilijk om het oorspronkelijke verhaal te achterhalen of te begrijpen. Daarom is er nood aan een georganiseerde registratie en bewaring van dat erfgoed. Daar zijn een heleboel mensen op verschillende plaatsen mee bezig. Je (groot)moeder of (groot)vader bewaart jullie familie-erfgoed: de fotoalbums (papieren of digitale), de oude nieuwjaarsbrieven in de schuif, de koffer met oude boeken of kleren op zolder ... Musea en andere erfgoedorganisaties bewaren het cultureel erfgoed. Gebouwen, sites, landschappen en zelfs volledige steden – zoals de stadskern van Brugge – worden als ‘monument’ of als ‘werelderfgoed’ beschermd als de gemeenschap ze wil bewaren. Sinds een aantal jaren beschermt UNESCO ook immaterieel erfgoed. Zo werd bijvoorbeeld in Aalst de carnavaltraditie als erfgoed beschermd. En recent nog ons biererfgoed!

Oefening 4: erfgoed verzamelen

Uit de oefeningen van daarnet onthouden we dat er wetenschappers en organisaties zoals musea en erfgoedverenigingen zijn die ons erfgoed onderzoeken en bewaren.

Een erfgoedvereniging of museum onderzoekt of bewaart niet om het even welk erfgoed. Ze verzamelen erfgoed vanuit een bepaalde invalshoek of thema. Zitten er onder de deelnemers verzamelaars? Wat verzamelen ze dan?

Met de voorwerpen doen we nu een oefening over verzamelen.

De deelnemers zitten in een kring. Elke deelnemer neemt uit de verzameling huis-, tuin- en keukenvoorwerpen twee voorwerpen die volgens haar of hem om de een of andere reden bij elkaar passen (bv. omdat ze allebei keukengerei zijn, omdat beide voorwerpen van rood plastic zijn gemaakt of dezelfde vorm hebben ...).

Elke deelnemer legt de gekozen voorwerpen voor zich op de grond. De deelnemers vertellen om beurten over de link die zij tussen hun twee gekozen voorwerpen zien.

Elke deelnemer neemt vervolgens een van zijn twee voorwerpen weg en legt dit bij het overblijvende voorwerp van zijn rechterbuur in de kring.

Elke deelnemer bekijkt het voorwerpenduo dat nu voor hem/haar ligt en zoekt naar een nieuw verband. Opnieuw een ronde waarbij iedere deelnemer zegt waarom de twee voorwerpen die hij of zij nu heeft bij elkaar horen.

We vormen groepjes van vier deelnemers. Elke deelnemer neemt de twee voorwerpen uit de vorige stap mee. De voorwerpen die het groepje samen bezit, maken nu deel uit van de collectie van een museum. De groepjes zoeken naar verbanden tussen al hun voorwerpen en bedenken bij welk museum deze collectie voorwerpen kan thuishoren.

Wanneer het duidelijk is welk museum ze runnen en wat hun collectie precies inhoudt, mogen ze hun collectie uitzuiveren en vervolledigen. De groepjes mogen maximum twee voorwerpen die niet echt bij de collectie van hun museum passen terugleggen en maximum vier extra voorwerpen uit de stapel huis-, tuin- en keukenvoorwerpen ‘aankopen’ om hun collectie te vervolledigen.

De groepjes laten hun collecties liggen voor de volgende oefening.

Musea en andere erfgoedorganisaties verzamelen en bewaren erfgoed vanuit een bepaalde invalshoek. Zo bestaan er veel soorten musea die elk een specifieke collectie met objecten hebben: bv. een museum over (lokale) geschiedenis, een museum van schone, moderne of hedendaagse kunst, een wetenschapsmuseum, een natuurkundig museum, een designmuseum ... Archieven en documentatiecentra verzamelen en bewaren waardevolle papieren en documenten. Plaatselijke heemkundige verenigingen zorgen ervoor dat het lokale of streekgebonden erfgoed niet verloren gaat. Ze organiseren dialectcursussen, geven kookboeken met streekgerechten uit ... Organisaties voor volkscultuur verzamelen alles wat met de cultuur en de eigenheid van een volk te maken heeft: hoe maak je echte Belgische frieten? Wat is het nationale volkslied? Welke volksverhalen bestaan er? Hoe leefden de mensen hier in de periode 1600 tot 1700? ...

Oefening 5: erfgoed tentoonstellen en voor het publiek ontsluiten

Musea en andere erfgoedorganisaties onderzoeken, verzamelen en bewaren niet enkel erfgoed. Meestal tonen ze hun collectie via een tentoonstelling, een boek, een website ... aan andere mensen. Op die manier kan een breder publiek met de collectie kennismaken.

De deelnemers blijven in dezelfde groepjes van vier personen. Ze gaan nu met de collectie van hun museum uit de vorige oefening een tentoonstelling maken die ze aan het publiek presenteren. Ze denken na over welke vorm van tentoonstellen het best bij de collectie van hun museum past: chronologisch, thematisch, een andere vorm van presentatie ... Ze bakenen in het lokaal een plekje voor hun museum af en maken met hun voorwerpen een geschikte presentatie voor het publiek.

De groepjes spelen publiek voor elkaar: ze bekijken een voor een de tentoonstellingen in de verschillende musea. Het publiek benoemt telkens eerst wat het in een tentoonstelling ziet. Vervolgens proberen de bezoekers uit de inhoud en aard van de collectie en de manier van presenteren af te leiden om welk museum het gaat en wat de collectie precies inhoudt. Wanneer het publiek uitverteld is, vertellen de ‘curatoren’ van het museum in kwestie waarover hun museum gaat en geven ze toelichting bij hun manier van presenteren.

Via een goede presentatie van het erfgoed geeft een museum bijkomende informatie over zijn collectie. Maar dikwijls is dat toch nog niet voldoende en zorgen tekstbordjes of andere ondersteunende elementen voor extra verduidelijking.

12u10-12u20 | De vorige oefeningen binnen ‘Cultuur in de Spiegel’ kaderen

Overloop de oefeningen van ‘Erfgoed voor dummies’ met de deelnemers. Achterhaal samen met hen welke culturele basisvaardigheden (waarnemen, verbeelden, conceptualiseren, analyseren) met welke oefening werden gestimuleerd en welke cultuurdragers (taal, lichaam, voorwerpen, grafische tekens) daarvoor werden ingezet. De deelnemers kunnen hiervoor de schema’s uit hun werkmap gebruiken.

Oefening 1: van eigen naar cultureel erfgoed

- culturele basisvaardigheden: waarnemen, conceptualiseren (je eigen dierbaar voorwerp duiden en waarderen)
- cultuurdragers: voorwerpen, taal

Oefening 2: erfgoed zintuiglijk onderzoeken

- culturele basisvaardigheden: waarnemen
- cultuurdragers: voorwerpen, taal

Oefening 3: erfgoed registreren en bewaren

- culturele basisvaardigheden: waarnemen, verbeelden (verhalen verzinnen bij de voorwerpen), conceptualiseren (debatteren, rechtvaardigen waarom jouw voorwerp waardevol is)
- cultuurdragers: voorwerpen, taal, lichaam

Oefening 4: erfgoed verzamelen

- culturele basisvaardigheden: waarnemen, verbeelden (tussen voorwerpen nieuwe verbanden zoeken), analyseren (verklaren, hypothesen zoeken voor inhoud museum)
- cultuurdragers: voorwerpen, taal

Oefening 5: erfgoed tentoonstellen en voor het publiek ontsluiten

- culturele basisvaardigheden: waarnemen, verbeelden (representeren, voorstellen), conceptualiseren, analyseren (onderzoeken van elkaars tentoonstellingen en de betekenis ontrafelen)
- cultuurdragers: voorwerpen, taal

12u20-13u10 | Middagpauze

13u10-15u00 | 3D-kaart van het erfgoed in de schoolbuurt

Tijdens de middagpauze plaats je een aantal tafels tegen elkaar. Kleef enkele grote velen papier met papieren kleefband tot één groot vel aan elkaar en leg dit geheel op de tafels. Daarop tekenen we straks de contouren van het grondgebied van de gemeente.

Leg ter voorbereiding een aantal grondplannen (en topografische kaarten) van de gemeente samen met de stiften klaar.

In de voormiddag hadden we het over erfgoed in het algemeen. In het eerste gedeelte van de namiddag ligt de focus op het erfgoed in de buurt van de deelnemende scholen. Leerkrachten en erfgoedpartners maken dat erfgoed zichtbaar via een 3D-kaart. Net als de oefeningen van deze voormiddag is deze werkvorm ook bruikbaar voor de kinderen in de klas.

Met de plattegronden van de gemeente als hulpmiddel tekenen enkele erfgoedpartners met een stift de contouren van de gemeente op het grote vel papier. Daarna brengen ze een aantal belangrijke oriëntatiepunten aan: de hoofdwegen die de gemeente doorkruisen, spoorwegen, rivieren, kanalen ... Ze duiden ook de verschillende deelgemeenten of wijken van de gemeente aan.

Als de contouren van de kaart klaar zijn, plaatsen de leerkrachten met bijvoorbeeld Legoblokjes of ander (spel- of knutsel)materiaal hun school op de juiste plaats op de kaart. Vervolgens situeren ze het erfgoed uit de schoolbuurt dat ze al kennen op de kaart. De erfgoedwerkers vullen de kaart aan met het onbekende erfgoed in de verschillende schoolbuurten of in de gemeente in het algemeen. Om het erfgoed weer te geven, maken ze gebruik van Legoblokjes, Playmobil of andere

WIJZE PARTNERS

“Onze tocht in de straten rond de school, waarbij mijn leerlingen een andere klas gidsten en uitleg gaven over wat ze zoal over het erfgoed in de buurt te weten kwamen, was voor mij een hoogtepunt. Het was leuk om de verhalen en projecten van de andere scholen te beluisteren. Er was een zeer goede samenwerking met de ‘wijze’ regionale erfgoedpartners die steeds klaarstonden om ons bij te staan.”

Reinhilde Daems, leerkracht Gemeentelijke basisschool 't Populiertje, Sint-Pieters-Leeuw

VERDER UITWERKEN

“De leerlingen hebben de buurt beter leren kennen, en dat blijft bij hen hangen. Het was een leuke manier om rond de buurt te werken, we leerden zelf ook veel bij over de schoolbuurt. We kozen er nu voor om dit project per graad verder uit te werken en wisselden hiervoor onder de collega's al heel wat tips en ideeën uit.”

Evy Massaer en Melissa Quinot, leerkrachten basisschool Gemeenschapsonderwijs De Groene Parel, Sint-Pieters-Leeuw

voorwerpen. Indien nodig verduidelijken ze de kaart met tekeningen of post-its met extra uitleg.

Vertel de deelnemers dat ze zich niet tot het onroerend erfgoed (gebouwen, landschappen, monumenten, archeologische sites) moeten beperken. Laat hen ook denken aan het roerend erfgoed (musea, archieven, voorwerpen ...); het immateriële erfgoed (gebeurtenissen, tradities, feesten, een processie, een reus, een boogschuttersgilde, volkssport, lokaal recept, volksverhaal ...) en aan het natuurlijke erfgoed (reservaat, typische fauna en flora, typisch landschapselement ...).

Als de 3D-kaart klaar is, wordt ze stukje voor stukje toegelicht. Per buurt/deelgemeente vertellen telkens eerst de leerkrachten waar hun school zich bevindt, wat ze zelf in de buurt al kennen en met welk erfgoed uit de schoolbuurt ze al hebben gewerkt. Vervolgens vullen de erfgoedwerkers aan met extra informatie over het onbekende erfgoed. De procesbegeleider kan bijkomende vragen stellen, bv. over de betekenis van straatnamen, plekken verbonden met bepaalde culturen, lokale tradities, historische gebeurtenissen ...

Als geheugensteuntje voor de verdere uitwerking van hun 'Buurten met erfgoed'-project nemen de leerkrachten foto's van de 3D-kaart en specifiek van het erfgoed in de omgeving van hun school.

De leerkrachtenteams van elke school zoeken naar mogelijke interessante aanknopingspunten voor hun eigen schoolproject:

- Welk lokaal erfgoed willen we beter leren kennen?
- Welke aspecten van het lokaal erfgoed kunnen de kinderen interesseren?
- Wat kunnen de leerlingen zelf onderzoeken?
- Welke koppelingen kunnen ze maken tussen het erfgoed en bepaalde leergebieden?
- ...

De leerkrachten delen hun eerste bevindingen met de erfgoedwerkers en polsen al eens met welke erfgoedwerkers en op welke manier ze met hen kunnen samenwerken voor het 'Buurten met Erfgoed'-project in hun school.

15u00-15u45 | Brainstorm originele erfgoedactiviteiten

Daarnet ontdekten we welk erfgoed er in de schoolbuurt aanwezig is. Nu gaan we op zoek naar originele ideeën voor 'Buurten met erfgoed'-activiteiten voor kinderen van de tweede graad.

De ontwikkeling van een originele erfgoedactiviteit is een creatief proces in twee fasen. In de eerste fase verzamelen we zoveel mogelijk ideeën. Daarna selecteren we de 'beste' ideeën en werken ze praktisch uit.

Leerkrachten en erfgoedwerkers hebben de neiging om meteen met fase twee – de praktische uitwerking – te beginnen. Op die manier worden goede ideeën dikwijls te vlug als ‘niet realiseerbaar’ weggezet.

Zo dadelijk verzinnen we met z’n allen zoveel mogelijk nieuwe ideeën, zonder meteen aan de praktische uitvoering ervan te denken. Vaak blijken die wilde ideeën later – eventueel in een aangepaste versie – beter uitvoerbaar dan gedacht.

Een beproefde methode om aan nieuwe ideeën te komen is een brainstorm. Tijdens een ‘professionele’ brainstorm (bv. in de reclame of bij de ontwikkeling van een nieuw product) maakt men gebruik van denkoefeningen gebaseerd op de technieken uit creatief denken.

Dat gaan wij nu ook doen. De denkoefeningen die we hier uitproberen, kunnen de leerkrachten en de erfgoedpartners later herhalen wanneer ze nieuwe activiteiten willen ontwikkelen. In de werkmap vinden de deelnemers een document waarin de denktechnieken en denkoefeningen beschreven staan.

Technieken van creatief denken

Vaste denkpatronen belemmeren het vinden van nieuwe ideeën. Om die te doorbreken, moeten onze hersenen een denksprong maken. Archimedes kreeg zijn denksprong in bad. In plaats van passief op een ‘eureka’-moment te wachten, kunnen volgende technieken van creatief denken ons helpen een denksprong te maken.

Divergent denken

Divergent denken laat ons in verschillende richtingen kijken om een waaier van oplossingen te vinden. We zoeken naar zoveel mogelijk alternatieve oplossingen voor hetzelfde probleem, zonder ze vooraf te beoordelen. De kwantiteit van de gegenereerde oplossingen is belangrijker dan de kwaliteit.

Herdefiniëren

Herdefiniëren is de techniek van het geven van een andere definitie door een bepaalde eigenschap te veranderen. Bijvoorbeeld: het gebruik of het doel van een object veranderen; iets op een andere manier waarnemen; het ene idee door het andere vervangen.

Combineren

De techniek van het combineren van dingen en ideeën die op het eerste gezicht niets met elkaar te maken hebben. Deze vreemde combinaties kunnen we gebruiken als ‘opstapje’ naar nieuwe ideeën. De combinatie van verschillende oude, bekende oplossingen doorbreekt ons vertrouwde denkpatroon en stimuleert ons brein om het denkproces te veranderen.

Flexibel denken

Flexibel van oplossingsstrategie veranderen, als dat nodig is. Durven om tijdens een denkproces (radicaal) nieuwe wegen in te slaan.

Brainstorm met denkoefeningen

Een goede brainstorm voldoet aan volgende basisprincipes:

- Iedereen spuit zoveel mogelijk ideeën als antwoord op de vragen uit de denkoefeningen. Kwantiteit boven kwaliteit.
- We accepteren elkaars ideeën en borduren er eventueel op voort.
- Uitstel van oordeel: alle ideeën zijn sowieso goed. Beoordelen en selecteren van bruikbare ideeën doen we pas later, na de brainstormsessie.

Ga voor de groep staan bij een whiteboard of flipchart. Leg de denkoefeningen uit en vraag de deelnemers om luidop ideeën te spuien. Noteer alles wat gezegd wordt. Gebruik voor elke oefening een nieuw vel papier. Haal na elke oefening de leukste, meteen bruikbare ideeën eruit en ‘vertaal’ onhaalbare, wilde ideeën naar een vorm die wel realistisch is.

Denkoefening 1: wat als? (herdefiniëren)

Bij deze oefening bedenken we variaties op bestaande activiteiten door bepaalde vaste elementen van die activiteiten te veranderen.

Welke activiteiten doen leerkrachten of erfgoedverenigingen nu al?

Wat zijn de vaste elementen van die activiteiten?

Maar, wat als? Wat zou er gebeuren als we een van de vaste elementen van de bestaande activiteiten veranderen: omkeren, vergroten, verkleinen, binnenstebuiten draaien ...

Kunnen we vanuit die (absurde) veronderstellingen toch interessante concepten voor nieuwe erfgoedactiviteiten distilleren?

Voorbeeld: bestaande erfgoedactiviteit = rondleiding op een bepaalde erfgoedplaats.

Vast element van een rondleiding = er is 1 gids voor 25 kinderen.

Wat als? Wat als ... er nu eens 25 gidsen per kind beschikbaar zouden zijn? Wat zouden we dan kunnen doen? Mogelijke antwoorden van de groep: we doen een gepersonaliseerde rondleiding; elk kind kan de gids kiezen die hij/zij het leukst vindt; we zetten de gidsen op verschillende plekken in het gebouw en het kind doet een parcours langs die gidsen ...

Ander vast element van een rondleiding = duurt normaal gezien 1,5 uur.

Wat als? Wat als ... de rondleiding een hele dag zou duren? Wat als de rondleiding slechts 1 minuut zou duren? Wat zou je dan doen? ...

Denkcoëfening 2: oplossingen ‘stelen’ bij de concurrentie (herdefiniëren – combineren)

Als je aan kinderen vraagt wat ze leuk vinden om te doen, zullen ze niet spontaan aan een erfgoedactiviteit denken. Welke activiteiten doen kinderen wel graag? Waarom doen ze die activiteiten graag? Kunnen we die factoren vertalen naar of combineren met onze eigen erfgoedactiviteiten?

Voorbeeld: kinderen vinden het leuk om naar een pretpark te gaan, want dat is uitdagend, spannend, er is voor elk wat wils ...

Hoe kunnen we ervoor zorgen dat onze erfgoedactiviteit ook spannend, uitdagend en gevarieerd is?

Opzoekingswerk over het erfgoed wordt veel spannender als het wordt voorgesteld in de vorm van het oplossen van een mysterie. Een geocache-tocht is uitdagender dan een erfgoedwandeling met een invulblaadje.

Kinderen houden van voetballen omwille van het teamwerk, het wedstrijdelement ... Op welke manier kunnen we teamwerk en wedstrijdelementen in onze erfgoedactiviteit integreren?

We verdelen de kinderen in groepjes. Door middel van een zoekspel kan elk groepje een gedeelte van de informatie over het erfgoed te pakken krijgen. Ze krijgen hiervoor precies een kwartier de tijd. Na het kwartier komen de groepjes samen en leggen de groepjes die erin slaagden binnen de tijd te blijven hun informatie samen.

Denkcoëfening 3: the wildest idea (divergent denken - herdefiniëren)

Stel dat er geen beperkingen zijn vanuit de school of de ouders of de erfgoedorganisatie. Werkelijk alles kan, alles mag en alles is mogelijk.

- Welke ‘Buurten met erfgoed’-activiteit zou je dan willen doen? Denk zo wild mogelijk!
- Wat is de essentie van dit wilde idee? Wat maakt het zo leuk of aantrekkelijk?
- Kan je dit wilde idee realistisch maken zonder de essentie te verliezen?

Voorbeeld: als er geen beperkingen zouden zijn, zou ik met de kinderen graag letterlijk terug in de tijd kunnen gaan en een schooldag beleven zoals vijftig jaar geleden. Het leuke van dit idee is dat de beleving van het verleden op die manier heel echt en realistisch wordt.

Hoe kunnen we, ondanks het feit dat we de kinderen niet in een teletijdmachine kunnen stoppen, toch het belevingsaspect zoveel mogelijk behouden?

Misschien kunnen de kinderen de bewoners van een rusthuis interviewen en vragen hoe zij vroeger naar school gingen. Misschien hebben de bejaarden ook nog wel foto's van vroeger die ze kunnen tonen? De kinderen en de leerkrachten kunnen zich verkleden zoals vroeger, een keer een stukje proberen te wandelen met klompen aan, een dag les krijgen zoals vroeger, een oud liedje leren, volksspelen doen tijdens de speeltijd ...

Denkcoëfening 4: *extreme customizing* (herdefiniëren – combineren)

Definieer binnen je doelgroep een (absurde) nieuwe subdoelgroep. Bedenk nieuwe concepten 'op maat' van deze subdoelgroep. Kunnen we deze (soms absurde) ideeën gebruiken als opstapje voor bruikbare nieuwe ideeën voor onze volledige doelgroep?

Voorbeeld: onze doelgroep = kinderen van de tweede graad basisonderwijs.
Een mogelijke absurde subdoelgroep zou kunnen zijn: kinderen die gek zijn van boterhammen met choco.

Erfgoedactiviteiten 'op maat' van deze subdoelgroep zouden kunnen zijn: zelf choco maken zoals vroeger, onderzoeken welk broodbeleg kinderen vroeger op hun boterhammen aten, brood bakken op grootmoeders wijze, op bezoek gaan bij een graanmolen ...

Welke van deze ideeën zijn – mits aanpassingen – bruikbaar voor alle kinderen?
Geven deze ideeën ons inspiratie voor een andere 'Buurten met erfgoed'-activiteit voor de hele klas?

Denkcoëfening 5: de geforceerde koppeling (combineren)

We combineren een element uit een probleemstelling met een willekeurig beeld of woord. Kunnen we vanuit die geforceerde combinatie een nieuw idee halen?

Verdeel de groep in duo's. Geef elk duo een kaartje met de afbeelding van een willekeurig voorwerp of een kaartje met een willekeurig woord.

De duo's zoeken enkele nieuwe ideeën voor 'Buurten met erfgoed'-activiteiten vanuit associaties met de afbeelding/het woord. Dat kunnen zowel letterlijke of figuurlijke associaties zijn.

Voorbeeld: afbeelding op kaartje = een micro. Ideeën voor 'Buurten met erfgoed'-activiteiten vanuit dat beeld: we maken een lied over de geschiedenis van de buurt; we werken samen met de kinderen een erfgoedwandeling in de vorm van een podcast uit: op bepaalde plekken hoor je de geluiden van vroeger of vertelt een stem over wat er op die plek vroeger allemaal is gebeurd.

15u45-15u55 | Verder verloop van het coachingstraject 'Buurten met erfgoed'

Hopelijk leverde deze startdag genoeg inspiratie en goesting op voor een boeiend 'Buurten met erfgoed'-project in de verschillende basisscholen. Leerkrachten en erfgoedpartners hebben nu genoeg stof om zelfstandig verder te werken.

Na deze startdag volgen er nog **3 opvolgessies** in de loop van het schooljaar, waarop de scholen feedback en andere hulp kunnen krijgen. Deze duren telkens een halve dag.

Overloop de data en locaties van deze opvolgessies.
Vertel bij wie ze ondertussen met hun vragen, feedback en suggesties terecht kunnen.

Het stappenplan in de werkmap helpt leerkrachten en erfgoedpartners bij de vormgeving en organisatie van hun 'Buurten met erfgoed'-project.

Tussen de startdag en opvolgmoment 1 kunnen de schoolteams al de volgende stappen zetten:

Stap 1: de doelstellingen van het erfgoedproject formuleren.

Stap 2: (samen met de kinderen) kiezen met welk(e) erfgoedonderwerp(en) uit de schoolbuurt ze willen werken.

Eventueel kunnen de leerkrachten ook al stap 3 zetten: een introductieles geven over erfgoed in het algemeen met oefeningen uit de voormiddagssessie.

'Huiswerk' voor de leerkrachten tegen opvolgmoment 1:

Elk leerkrachtenteam brengt een flap mee met een presentatie in steekwoorden over:

- × de erfgoedinhouden waarmee ze met de kinderen willen werken;
- × de krijtlijnen van hun erfgoedproject volgens het kader van 'Cultuur in de Spiegel':
 - einddoelstelling van het project (cf. cultuurreflectie en cultureel bewustzijn): waarover hebben de kinderen gereflecteerd aan het einde van de rit? Over welk aspect van de schoolomgeving hebben ze een eigen mening gevormd? ...
 - ideeën voor concrete lesactiviteiten + culturele basisvaardigheden die ze met die activiteiten willen stimuleren + welke cultuurdragers ze daarvoor willen inzetten.

'Huiswerk' voor de erfgoedpartners tegen opvolgmoment 1:

Als de erfgoedpartners tijdens de startdag ideeën hebben opgedaan voor een erfgoed-aanbod op maat van de kinderen uit de lagere scholen in de buurt, zetten ze die ook op een groot vel papier dat ze naar opvolgmoment 1 meebrengen.

15u55-16u00 | Financiële en logistieke steun

Vertel de deelnemers dat ze financiële steun voor hun erfgoedprojecten kunnen aanvragen via Dynamo3, zie www.cultuurkuur.be.

Bestaan er vanuit de gemeente of een andere organisatie andere mogelijkheden voor logistieke en financiële steun, meld dat dan zeker aan de deelnemers.

EEN PROJECT ALS POMPWATER

Nele: “Spelenderwijs ontdekten ze dat er ‘meer’ zit achter de gewone dingen als de straat waarin je woont. In het filmpje over het project vertelt een meisje dat ze in het klastoneel de rol speelt van Marie Comparé, een historische figuur uit Nevele. Ze speelt die rol omdat ze in de Marie Comparéstraat woont. Ze ontdekt wie Marie is en waarom haar straat die naam draagt.”

Steffi: “Het concept van ‘Buurten met erfgoed’ is zo klaar als pompwater: je zet twee groepen bij elkaar – leerkrachten en erfgoedzorgers – en laat bottom-up ideeën naar boven borrelen. Vooraf weet je niet wat het eindresultaat zal zijn. Die aanpak steunt op het geloof dat als mensen met uiteenlopende deskundigheden samenwerken, er iets moois naar boven komt. En dat werkt.”

Nele: “Tijdens de workshops trokken de leerkrachten hun collega’s die er niet zoveel over wisten mee in het erfgoedverhaal van hun schoolomgeving. Verrassend dat de lokale leerkrachten en erfgoeddeskundigen elkaar amper kenden. Het is aan ons om als bruggenbouwer beide groepen samen te brengen.”

Steffi: “Buurten met erfgoed was voor ons een startpunt om lokaal onze educatieve werking uit te bouwen. We merkten ook dat we erfgoed breed moeten zien: niet enkel aandacht voor het roerende of immateriële, maar ook voor het onroerende, natuurlijke en persoonlijke erfgoed. Die combinatie is niet meer dan logisch want die verschillende vormen van erfgoed zijn complementair.”

Steffi Coppens en Nele Van Uytsel, Erfgoedcel Meetjesland

3.6. Opvolgessie 1

TIMING

Een halve schooldag in januari van 13u30 tot 15u30.

BEGELEIDING

De procesbegeleider leidt deze opvolgessie in goede banen.

DOELSTELLINGEN OPVOLGSESSIE 1

Na opvolgessie 1:

- × legden de leerkrachten van elke school hun projectideeën aan de andere deelnemers voor;
- × kregen alle leerkrachten feedback en bijkomende input;
- × brachten de erfgoedpartners bijkomende, inhoudelijke ideeën voor samenwerking aan;
- × maakten leerkrachten en erfgoedpartners concrete afspraken over samenwerking.

VOORBEREIDING

Kies een geschikte locatie en zorg voor koffie, thee met een koekje. Stuur minstens een week voor de opvolgessie een uitnodiging met de praktische gegevens naar de leerkrachten en erfgoedpartners. Herinner hen aan het ‘huiswerk’ dat ze op de startdag meekregen.

Een voorbeeld van een uitnodiging voor opvolgessie 1 vind je op www.buurtenmetergoed.be.

Check de materiaallijst op www.buurtenmetergoed.be voor een overzicht aan benodigheden voor opvolgessie 1.

VERLOOP OPVOLGSESSIE 1

Doorlopend | Inspiratietafel

Leg publicaties, folders, materiaal dat inspiratie of aanknopingspunten kan bieden op een tafel zodat de leerkrachten en erfgoedpartners dit voor, tijdens of na de sessie kunnen inkijken.

Voorzie opnieuw inspiratiemateriaal: publicaties, brochures, folders ... zowel inhoudelijk over erfgoed in de gemeente als methodisch over het werken rond erfgoed met kinderen.

Specifieke publicaties over werken rond lokaal erfgoed en voorbeelden van pilootprojecten van 'Buurten met erfgoed' kan je downloaden of bestellen via www.buurtenmeterfgoed.be.

13u30-14u00 | Pitch projectideeën

Elke leerkrachtenteam en erfgoedpartner stelt in 2 minuten (de procesbegeleider bewaakt de tijd) aan de hand van een bondige presentatie of mindmap op papier de basisideeën van zijn/haar 'Buurten met erfgoed'-project aan de andere deelnemers voor. Na elke pitch stellen de andere deelnemers en de procesbegeleider vragen ter verduidelijking.

14u00-15u00 | Feedbackronde

Leerkrachtenteams en erfgoedpartners spreiden hun presentaties op tafels uit.

Elke deelnemer loopt rond in de ruimte en kleeft een of meerdere gekleurde post-its met zijn/haar opmerkingen, bedenkingen, tips ... op de projectpresentaties. Hij/zij kan ook extra opmerkingen, bedenkingen of tips noteren op de post-its die al op de flappen kleven.

Er zijn verschillende kleuren post-its voor verschillende soorten feedback,

Bijvoorbeeld:

- x groene post-its: inhoudelijke feedback
 - tips voor extra informatie over erfgoedinhoud;
 - tips om de erfgoedinhoud te verruimen of diverser te maken;
 - mogelijkheden om inhoud uit te breiden, bv. naar landschappelijk of natuurlijk erfgoed;
 - ideeën om verschillende inhouden te bundelen;

- naam en contactgegevens van de erfgoedpartners die meer over deze erfgoedinhoud weten en/of bereid zijn om de school hierbij te helpen;
 - ...
- × roze post-its: methodische feedback
- tips voor originele methodieken voor activiteiten over deze erfgoedinhoud;
 - tips om de actieve participatie van de leerlingen te verhogen: hoe kunnen ze mee kiezen welke activiteiten er zullen plaatsvinden, hoe kunnen ze zelf aan onderzoek doen ...;
 - ideeën om het erfgoedproject te integreren binnen de verschillende leergebieden: hoe sluiten deze ideeën aan bij WO/tijd, WO/ruimte, WO/techniek, maar ook bij taal, muzische vorming, rekenen, LO, levensbeschouwing ...;
 - mogelijkheden om de leerlingen een verbinding te laten maken tussen het toen, het hier en het nu, en het later en het elders;
 - tips om de leerlingen over het erfgoed te laten reflecteren;
 - ideeën over hoe er met de erfgoedactiviteiten nog andere culturele vaardigheden of cultuurdragers van ‘Cultuur in de Spiegel’ ingezet kunnen worden;
 - ...
- × blauwe post-its: feedback over andere zaken
- suggesties voor communicatie binnen en buiten de school;
 - suggesties om de ouders en grootouders bij het project te betrekken;
 - suggesties om er geen eenmalig maar een bestendig project van te maken;
 - suggesties voor een toonmoment voor de ouders en de buurt;
 - ...

DE KOFFER VAN ALPHONSE LEOPOLD CROYMANS

Op zolder vinden we een oude, beduimelde tas met enkele geheimzinnige voorwerpen. Er zit een portefeuille in met de identiteitskaart, oude foto's, postkaarten, oude munten, briefjes van ene Alphonse Leopold Croymans ...

Een van die briefjes is een boodschap van Alphonse aan de vinder van de tas. Hij vraagt om de tas met haar waardevolle spullen goed te bewaren en daagt de vindsters uit om meer over deze voorwerpen te weten te komen. Waar komen ze vandaan? Waarvoor dienden ze? ... De voorwerpen worden in een vitrinekast in de refter van de school tentoongesteld. De leerlingen laten hun fantasie de vrije loop ... Elke klas neemt voorzichtig een voorwerp uit de kast: het vertrekpunt van een zoektocht in het verleden. De klas wordt een expertisegroep. Hun bevindingen, herinneringen, foto's, gedichten bundelen de leerlingen in een persoonlijk 'lapboek'. Tijdens de opendeurdag tonen de leerlingen hun vondsten en ervaringen aan het brede publiek.

Erfgoedplot van de Gemeentelijke basisschool De Sleutel, Broechem, een van de allereerste proefprojecten 'Buurten met erfgoed'

Gezamenlijk overlopen de procesbegeleider en de deelnemers de voorlopige schoolprojecten en de aangebrachte suggesties. De auteurs lichten hun toegevoegde post-its toe. De schoolteams stellen vragen over de post-its die ze niet begrijpen.

De procesbegeleider houdt bij het geven en bespreken van feedback volgende zaken in het achterhoofd:

Een erfgoedproject gaat over hoe het verleden zich in het heden toont. Stimuleer de deelnemers ook om linken met **de toekomst** te leggen. Welke lessen kunnen we uit het verleden trekken? Hoe kan die evolutie zich voortzetten? Hoe zouden wij het aanpakken?

Heel wat scholen hebben een divers leerlingenbestand. Die **diversiteit** zie je ook in de omgeving. Besteed zeker ook aandacht aan deze aspecten (bv. een moskee, een winkel met Marokkaanse specialiteiten, een joodse begraafplaats ...). Op die manier kan elke leerling zich emotioneel met erfgoed verbonden voelen. Laat zeker ook het roerend en immaterieel erfgoed van allochtone leerlingen in de lessen aan bod komen.

Start het erfgoedproject bij de dingen die **kinderen al kennen of waarmee ze zelf komen aandragen**. Wat willen ze graag over de schoolbuurt te weten komen? Wat vinden ze het onderzoeken waard? Zo zijn leerlingen gemotiveerd om zich ervoor in te zetten. Je kan dan als leerkracht nog altijd op aspecten wijzen die de leerlingen ontgaan.

Stimuleer de samenwerking tussen de schoolteams en de erfgoedpartners. Die samenwerking is een win-winsituatie. Erfgoedorganisaties zijn een schatkamer aan kennis over het lokale erfgoed. Leerkrachten weten dan weer op welke manier ze dat erfgoed tot bij de kinderen kunnen brengen.

Spoor leerkrachten aan om het project **samen met de leerlingen te evalueren**: wat vonden ze fijn? Wat hebben ze geleerd?

Raad de deelnemers aan om de kinderen **fysiek met het erfgoed in contact** te brengen. Spoor de erfgoedpartners aan om materiaal uit hun erfgoedcollectie beschikbaar te stellen (bv. oude foto's van de gemeente, oude gebruiksvoorwerpen ...) zodat leerlingen de historische sensatie van het contact met erfgoedobjecten kunnen beleven.

Wijs de deelnemers op de mogelijkheden om rond **immaterieel erfgoed** te werken. Dialect, verhalen, straatnamen, volksspelen, feesten, recepten ... zijn dankbaar werkmateriaal.

Maak de deelnemers duidelijk dat je het **erfgoed** niet alleen als doel maar ook **als middel** kan gebruiken om leergebiedgebonden en leergebiedoverschrijdende

eindtermen of leerdoelen te bereiken. Erfgoed kan een hulpmiddel zijn voor zowat alle leergebieden. Je kan erfgoed perfect inzetten voor inleving in en reflectie op de geografische ruimte en tijd. Een groepswork over erfgoed kan bijdragen om in een groep samen te leren werken.

Wijs de deelnemers op de mogelijkheden van de **nieuwe media**. Google Maps, gps en smartphones zijn ideale tools om de omgeving te verkennen. Laat leerlingen filmen, fotograferen, klankopnames maken ... Je kan de sociale media gebruiken om over het project te communiceren.

Een erfgoedproject nodigt uit tot **intergenerationeel werken**. Stimuleer leerkrachten om de leerlingen met de oudere generaties in contact te brengen. Laat oma's en opa's verhalen vertellen, bezoek het rusthuis om vragen te stellen of ga in het dorp op zoek naar mensen die het allemaal zelf hebben meegemaakt.

Maak de deelnemers duidelijk dat een erfgoedproject verder gaat dan het vergaren van historische kennis. Als je het erfgoed op diverse **muzische manieren** verkent, kan je het enthousiasme voor het erfgoed bij de kinderen sterk verhogen.

15u00-15u15 | Noden en oplossingen in kaart brengen

Overloop wat leerkrachten en erfgoedpartners nog nodig hebben om hun erfgoedactiviteiten verder uit te werken, wie hen daarbij kan helpen of waar ze met bepaalde vragen terecht kunnen.

- × **Specifieke informatie over het erfgoed?**
Expertise van bepaalde erfgoedpartners? Wie heeft deze informatie of expertise?
Contactgegevens van deze personen?
- × **Methodische ondersteuning?**
Voor methodische ondersteuning kunnen de leerkrachten en erfgoedpartners bij diverse cultuureducatieve organisaties terecht. Een overzicht hiervan vind je op p. 72.
- × **Logistieke ondersteuning?**
De uitleendienst van de gemeente of de provincie beschikken over materiaal dat leerkrachten en erfgoedpartners kunnen ontlenen.
Misschien kan je als initiatiefnemer of trekker ook voor bepaalde materialen zorgen?
- × **Financiële ondersteuning?**
Scholen kunnen een beroep doen op subsidiekanalen als Dynamo3 en Cultuurkuur van CANON Cultuurcel. Let hierbij wel op de timing van de aanvraag en uitvoering van het project.

Misschien zie je als initiatiefnemer of trekker ook financiële ondersteuning voor de schoolprojecten? Bij welke persoon of instantie kunnen ze hiervoor terecht? Wat moeten de aanvragers hiervoor doen (formulier invullen, kosten bewijzen ...)?

× **Technologische ondersteuning?**

Op www.buurtenmetererfgoed.be staat een lijst met interessante apps en websites met digitale hulpmiddelen die leerkrachten en erfgoedpartners voor hun erfgoedprojecten kunnen gebruiken.

× **Samenwerking**

Welke erfgoedwerkers gaan met welke school samenwerken? Wie kan welke rol spelen? Dit kan breed zijn: aanleveren van erfgoedmateriaal, project mee uitwerken, een opdracht in een groter geheel verzorgen, praktische ondersteuning bieden. Indien er voldoende tijd is kan men ook al even gaan samenzitten om afspraken te maken.

15u15-15u30 | Schets vervolg traject

Overloop de data en locaties voor de opvolgssessies 2 en 3.

‘Huiswerk’ tegen opvolgmoment 2:

- × De leerkrachtenteams werken de ‘Buurten met erfgoed’-activiteiten voor hun klas of school verder uit; de erfgoedpartners helpen hen daarbij waar nodig.
- × De leerkrachten voeren eventueel met de kinderen ook al erfgoedactiviteiten uit en zorgen voor een audiovisuele neerslag (foto’s, film, geluidsopnames ...) van de eerste erfgoedactiviteiten. Die brengen ze mee naar het volgende opvolgmoment. Ze komen ook van pas bij een mogelijk toonmoment.

3.7. Opvolgessie 2

TIMING

Een halve schooldag in maart van 13u30 tot 15u30.

BEGELEIDING

De procesbegeleider leidt deze opvolgessie in goede banen.

DOELSTELLINGEN OPVOLGSESSIE 2

Na opvolgessie 2:

- × zetten leerkrachten en erfgoedpartners hun activiteiten verder op punt;
- × deelden de leerkrachten hun eerste ervaringen met hun erfgoedactiviteiten met de leerkrachten van andere scholen en de erfgoedpartners;
- × formuleerden leerkrachten en erfgoedpartners evaluatiepunten en eerste ideeën voor een toekomstige samenwerking.

VOORBEREIDING

Kies een geschikte locatie en zorg voor koffie, thee met een koekje. Stuur minstens een week voor het opvolgmoment een uitnodiging met de praktische gegevens naar de leerkrachten en erfgoedpartners. Herinner hen aan het 'huiswerk' uit opvolgessie 1.

Een voorbeeld van een uitnodiging voor opvolgessie 2 vind je op www.buurtmetergoed.be.

Check de materiaallijst op www.buurtmetergoed.be voor een overzicht aan benodigdheden voor opvolgessie 2.

SPOORZOEKERS

"Met de leerlingen bekeken we welke bekende personen van Nevele een straatnaam hebben. Via sketches bliezen we hen nieuw leven in. We gingen op stap door Nevele om te zien wat er van onze oude gebouwen is overgebleven, wat er nu in de plaats staat of welke sporen nog naar die oude gebouwen verwijzen.

Het was boeiend om te vernemen welke accenten de leerkrachten uit de andere deelgemeenten legden. De regelmatige bijeenkomsten met de leerkrachten van de andere basisscholen in de gemeente waren op alle gebieden leerrijk: de verschillende manieren van aanpak, het doorspelen van achtergrondinformatie. Het was ook allemaal supergoed georganiseerd. Zonder de hulp van derden konden we nooit bereiken wat we nu hebben bereikt."

Filmpje: bekende inwoners van Nevele kregen een straatnaam
www.youtube.com/watch?v=niSPJCmdX7M

Meester Christophe, Vrije Basisschool Sint-Vincentius, Nevele

VERLOOP OPVOLGSESSIE 2

De indeling van deze sessie is minder strikt dan de vorige. Ze verloopt eerder als een rondetafelgesprek waarin volgende punten aan bod komen:

- × **Wat is de stand van zaken van de ‘Buurten met erfgoed’-activiteiten in elke school? Waren er al activiteiten? Hoe verliepen die?**
Alle deelnemers vertellen over hun ervaringen en brengen het al uitgewerkte materiaal en de eerste actiefoto's mee.
- × **Zijn er nog problemen met, vragen over ... de voorbereiding en uitvoering van de geplande erfgoedactiviteiten? Wat zijn de mogelijke oplossingen?**

Herinner de deelnemers aan het einde van de sessie aan de datum en locatie voor opvolgssessie 3

‘Huiswerk’ voor opvolgssessie 3:

- × De leerkrachten voeren, al of niet met de hulp van de erfgoedpartners, de geplande erfgoedactiviteiten met de kinderen uit.
- × De leerkrachten denken na over een manier waarop de kinderen hun erfgoedervaringen aan een publiek (andere klassen, ouders, grootouders, buurtbewoners ...) kunnen tonen.
- × De leerkrachten noteren evaluatiepunten tot dusver.

3.7. Opvolgssessie 3

TIMING

Een halve schooldag in mei van 13u30 tot 15u30.

BEGELEIDING

De procesbegeleider leidt dit opvolgmoment in goede banen.

DOELSTELLINGEN OPVOLGSESSIE 3

Na opvolgssessie 3:

- × deelden leerkrachten en erfgoedpartners hun ervaringen met de erfgoedactiviteiten die ze met de leerlingen hebben uitgevoerd;
- × formuleerden leerkrachten en erfgoedwerkers evaluatiepunten en ideeën voor een toekomstige samenwerking;
- × reflecteerden leerkrachten over hoe erfgoed duurzaam in de lessen en de schoolwerking kan worden geïntegreerd;
- × heeft de procesbegeleider zicht op mogelijke verbeteringen in de aanpak van het ‘Buurten met erfgoed’-coachingstraject.

VOORBEREIDING

Kies een geschikte locatie. Zorg voor koffie, thee met een koekje en eventueel ook voor een drankje en/of een hapje als feestelijke afsluiting van het gezamenlijk afgelegde traject. Een afsluiter met een knipoog naar het lokale erfgoed?

Stuur minstens een week voor het opvolgmoment een uitnodiging met de praktische gegevens naar de leerkrachten en erfgoedpartners.

Herinner hen aan het ‘huiswerk’ uit opvolgssessie 2.

Een voorbeeld van een uitnodiging voor opvolgssessie 3 vind je op www.buurtenmetergoed.be.

Check de materiaallijst op www.buurtenmetergoed.be voor een overzicht aan benodigdheden voor opvolgssessie 3.

VERLOOP OPVOLGSESSIE 3

Deze sessie verloopt als een rondetafelgesprek waarin volgende onderdelen aan bod komen:

Terugblik op de 'Buurten met erfgoed'-activiteiten en toonmomenten

De deelnemers vertellen over de uitvoering van de activiteiten met de leerlingen. Ze evalueren hun project en formuleren leerpunten en ideeën voor de toekomst.

Een globale evaluatie van het coachingstraject 'Buurten met erfgoed'

De deelnemers geven feedback aan de procesbegeleider en de trekker over het verloop van het coachingstraject (= de startdag en de 3 opvolgssessies).

Op het niveau van het partnerschap is het belangrijk om als trekker of procesbegeleider even terug te koppelen naar de initiële doelstellingen die werden geformuleerd. Neem ze er nog een keer bij. Wat is het resultaat dat je hebt behaald? Het resultaat hoeft niet noodzakelijk of alleen maar om een eindproduct te gaan. Het proces dat kinderen, leerkrachten en partners samen hebben doorlopen, is minstens even belangrijk. Tracht dit onder bewoordingen te brengen. En neem hierin diverse aspecten mee, zoals:

- × Samenwerking
Hoe verliep de samenwerking tussen de leerkrachten/de scholen en de erfgoedpartners?
- × Uitwerking
Timing, taakverdeling, benodigd materiaal, ... : Wat liep goed? Wat liep minder goed?
- × Begeleiding
Beschikte men over voldoende competenties? Is bijkomende informatie of vorming wenselijk?
- × Ondersteuning
Van welke vormen van ondersteuning hebben we gebruikgemaakt? Wat hebben we nog gemist?

Je kan ter voorbereiding van de evaluatie aan de deelnemers vragen om foto's mee te brengen die de effecten voor hen op een of andere manier in beeld brengen. Het kan goed als opstart werken voor een evaluatiegesprek.

Of je kan gebruikmaken van bijvoorbeeld de zeer eenvoudige methodiek 'klaag- en jubelmuur'. Gebruik twee grote papieren flappen, of twee kanten van een bord. Aan

de ene zijde mogen de deelnemers rode post-its kleven met daarop aandachtspunten/elementen in het proces die beter kunnen. Aan de andere zijde komen groene post-its waarop deelnemers de sterke punten noteren van het traject 'Buurten met erfgoed'. Deelnemers krijgen enkele minuten de tijd om een of meerdere rode en groene post-its te schrijven en te kleven op ofwel de 'jubel-'zijde (groene post-its) of de 'klaag-'zijde (rode post-its) van de muur. Als begeleider van het gesprek bespreek je in groep vervolgens opvallende zaken, of zaken die door verschillende deelnemers worden aangehaald.

Een goed evaluatiegesprek eindigt met de vraag hoe de sterke elementen kunnen worden gecontinueerd; of hoe minder goede zaken kunnen worden versterkt. En natuurlijk ook hoe 'Buurten met erfgoed' vaste voet aan de grond kan krijgen op school. Hoe kunnen we het lokale erfgoed in de school ook na dit schooljaar 'levend houden'?

Aansluitend op de 'officiële evaluatie' voorzie je - als kers op de taart - een feestelijk afsluitmoment met een informele terugblik op het gezamenlijk afgelegde traject.

3.8. Na het coachingstraject

Heeft het afgelegde erfgoedtraject van de school impact op langere termijn? Wordt het project in de toekomst voortgezet en uitgebouwd? 'Buurten met erfgoed' is geen kant-en-klaar erfgoedproject, leerkrachten werken met de ruggeleuning van de erfgoedpartners en procesbegeleider(s) het project zelf uit. Ze hebben de ervaring in de vingers, weten nu op wie ze een beroep kunnen doen om hen te helpen. Op die manier kunnen ze erfgoed duurzaam in de lessen en schoolwerking verankeren. De eerdere pilootprojecten 'Buurten met erfgoed' zorgden bijvoorbeeld voor de volgende impact op lange termijn:

- × Leerkrachten investeerden tijd en energie in de uitwerking van een erfgoedproject en willen ook de volgende schooljaren het uitgewerkte materiaal opnieuw gebruiken en stapsgewijs verder uitbouwen.
- × Leerkrachten werden vertrouwer met de schoolomgeving en weten nu waar ze bijkomende informatie kunnen vinden. De stap om de schoolomgeving in de leergebieden te integreren, werd kleiner.
- × Erfgoedpartners en leerkrachten leerden elkaar kennen en vinden elkaar gemakkelijker voor informatie en samenwerking.
- × Erfgoedpartners voelen zich beter uitgerust om met de scholen samen te werken en organiseren nu zelf activiteiten voor scholen die beter op de school, leerkrachten en leerlingen zijn afgestemd.

550 LEERLINGEN SCHIETEN (BIJNA) DE HOOFDVOGEL AF

Als uitvloeisel van het pilootproject Buurten met erfgoed in Sint-Pieters-Leeuw trakteerde de Koninklijke Sint-Sebastiaansgilde de leerlingen van de tweede en derde graad van zes Leeuwse basisscholen op een initiatie boogschieten. Zo'n 550 kinderen mikten met de handboog eerst naar de liggende, daarna naar de staande wip: een paal van 27 meter hoog waarop ze de pluimpjes of 'vogels' moesten raken om in het beste geval de 'hoofdvogel' af te schieten.

Tijdens een educatief spel maakten de leerlingen kennis met de typische kenmerken en het taalgebruik van de schuttersgilde: de kameraadschap als bindmiddel. Wat is een gilde eigenlijk en wie was Sint-Sebastiaan? Wat is een gaai of een gildebreuk en wanneer word je gildeknaap, hoofdman, koning of koningin?

De initiatiedagen waren een gezamenlijk initiatief van Erfgoedcel Pajottenland Zennevallei, 'Buurten met erfgoed', de boogschuttersgilde en de gemeente Sint-Pieters-Leeuw. Schepen Gunther Coppens: "Fantastisch om die 550 kinderen met levend erfgoed te zien omgaan. Maar we hebben nog meer pijlen op onze boog: volgend schooljaar ontvangt de schuttersgilde de leerlingen van het zesde leerjaar tijdens de lessen lichamelijke opvoeding. En is er nog al dat andere erfgoed in onze gemeente."

Bekijk de reportage op Ring TV
www.ringtv.be/video/boogschieten-sint-pieters-leeuw

WAAIER VAN WERKVORMEN

"In de lessen Wereldoriëntatie pluk ik nu de vruchten van het erfgoedproject van vorig schooljaar. De kinderen weten er nog zoveel over. Ik ben erg tevreden over 'Buurten met erfgoed': erfgoed ligt mij nauw aan het hart. We kregen heel wat tips om erfgoed te introduceren, we zaten met veel partners samen die elk hun inbreng hadden, we werkten met erfgoed waar we eerder niet aan hadden gedacht, het project was niet alleen school- maar ook netoverschrijdend. Ik voelde mij echt gesteund in wat ik deed. De werkvergaderingen met de scholen en erfgoedwerkers verliepen vlot. De sfeer was 'open': iedereen kon er zijn ei kwijt. Tussen de scholen was er geen concurrentie. Het viel mij op dat er zoveel verschillende dingen gebeurden: van een project waar verschillende scholen aan deelnamen tot een enkeling die een hele wandeling met levende figuren voor de hele school uitstippelde. Het was een verrijking om met al die werkvormen kennis te maken. Volgend schooljaar werk ik het project verder uit. Hopelijk krijg ik mijn collega uit het derde leerjaar mee. Met juf Kelly werk ik ideetjes uit voor de kinderen van het eerste leerjaar. Voor die projecten vraag ik subsidies aan. In de zomer maak ik hiervoor het dossiertje klaar."

Juf Ingrid, Vrije Basisschool Sint-Paulus, Nevele

Uiteraard is het onmogelijk om schoolprojecten intensief te blijven opvolgen. Enkele tips om het beheersbaar te houden:

- × Trekker en eventueel coach geven op de laatste opvolgsessie zijn/haar/hun contactgegevens mee. Nodig de leerkrachten uit om voor bijkomende vragen contact met je op te nemen en je op de hoogte te houden van vervolgstappen in hun traject.
- × Organiseer een jaar later een terugkommoment waarop de leerkrachten van de deelnemende scholen terugblikken op hun project en hun vervolgieeën en -aanpak delen. Dit is meteen de gelegenheid om scholen die eerder niet deelnamen toch over de streep te trekken.
- × Neem contact op met de directies om naar de impact van het traject en de vervolgaanpak te polsen.
- × Organiseer na afloop van het traject een persmoment. Reik eventueel een beloning uit aan de scholen, bijvoorbeeld een label 'lokale erfgoedschool' of een trofee die naar het lokale erfgoed verwijst.
- × Deel vervolgprojecten op de website van 'Buurten met erfgoed' of via de eigen gemeentelijke of regionale kanalen.

4. BUURTEN IN DE PRAKTIJK: DE PILOOTPROJECTEN

Sint-Pieters-Leeuw, 't Populiertje © Onroerend Erfgoed, foto: Kris Vandevorst

4. BUURTEN IN DE PRAKTIJK: DE PILOOTPROJECTEN

In de schooljaren 2013-2014 en 2014-2015 liepen er pilootprojecten ‘Buurten met erfgoed’ in de basisscholen van de gemeenten Nevele, Geraardsbergen en Sint-Pieters-Leeuw. Tijdens het schooljaar 2015-2016 stopten we de ervaringen uit deze eerste drie pilootprojecten in een nieuw pilootproject met de basisscholen van het West-Vlaamse Beernem. Voor de eerste drie pilootprojecten bezocht een afvaardiging van de stuurgroep ‘Buurten met erfgoed’ alle basisscholen van de pilootgemeenten om de leerkrachten ervan te overtuigen mee in het project te stappen. In de regio zochten we naar een trekker om het project lokaal mee op te volgen. In Nevele was dat Erfgoedcel Meetjesland, in Geraardsbergen het Vlaams Kennis- en Vormingscentrum voor Natuur en Milieu De Helix, in Sint-Pieters-Leeuw Erfgoedcel Pajottenland Zennevallei. In Beernem vervingen we de schoolbezoeken door een info-vergadering voor alle leerkrachten van de tweede graad van de deelnemende scholen. Scholen die hier niet op aanwezig waren, bezochten we toch nog apart tijdens een leerkrachtenvergadering. Voor de lokale en regionale erfgoedpartners belegden we een aparte vergadering om hen over het traject te informeren, uit te leggen wat er van hen wordt verwacht en hoe ze aan de schoolprojecten kunnen bijdragen. Moosszvw stond in de vier pilootprojecten in voor de procesbegeleiding.

Hieronder volgt een korte beschrijving van de uitgangspunten van de eerste drie pilootprojecten in Nevele, Geraardsbergen en Sint-Pieters-Leeuw. Daarna volgt een uitgebreidere bloemlezing van de erfgoedervaringen van enkele basisscholen in Beernem.

NEVELE: SCHATTEN IN DE SCHOOLBUURT

De leerlingen van de Nevelse basisscholen gingen op zoek naar de al dan niet verborgen erfgoedschatten in de omgeving van hun school. Hiervoor bundelden de leerkrachten van de tweede graad van zes Nevelse basisscholen de krachten met Erfgoedcel Meetjesland, de Heemkundige kring Land van Nevele en de provinciale MOS-begeleider. Erfgoedcel Meetjesland vervulde de rol van trekker.

GERAARDSBERGEN: HET LANDSCHAP ALS VERHAALLIJN

Een landschap is een verzameling van onroerend, roerend, immaterieel en natuurlijk erfgoed. ‘Buurten met erfgoed’ vond er aansluiting bij het project ‘Open Kaart’ van het Vlaams Kennis- en Vormingscentrum voor Natuur en Milieu De Helix, dat de rol van trekker op zich nam. ‘Open Kaart’ wil de beleving van het landschap door be-

woners en bezoekers zichtbaar maken. ‘Buurten met erfgoed’ benaderde het project vanuit de ogen van de kinderen van de basisscholen. Naast het experimenteren met nieuwe werkvormen om met landschappelijk erfgoed aan de slag te gaan, krijgen de resultaten van het project ‘Buurten met erfgoed’ een plek in de participatieve expo ‘Open kaart. Regio onder de loep’.

De leerkrachten kregen tijdens het traject gezelschap van een medewerker van het Regionaal Landschap Vlaamse Ardennen, de regionale MOS-begeleider en Gerardimontium, de vereniging voor lokale geschiedenis. Elke school bouwde aan een boeiend erfgoedproject in de eigen schoolbuurt.

AANDACHT VOOR DE NATUUR

“Ik vond ‘Buurten met erfgoed’ een knap initiatief omdat het de kinderen ook wijst op het belang van ons natuurlijk erfgoed. Bepaalde werkvormen en methodieken kan ik nu ook toepassen bij het coachen van MOS-scholen. De voorstelling van de uitgewerkte projecten van de leerkrachten en de overdracht naar de klaspraktijk via waardevolle en creatieve initiatieven of lesmomenten waren boeiend. Als provinciaal MOS-begeleider zie ik mij ook een rol spelen bij de heraanleg van de speelplaats van de Gemeentelijke Basisschool Landegem met aandacht voor speel- en leergroen.”

Sandra Vandevelde, MOS Oost-Vlaanderen

“IK STOND ER NOOIT BIJ STIL”

“De leerkrachten hebben veel gehad aan die eerste creatieve startdag waarop zij kennismaakten met de erfgoeddienst, heemkunde, natuurvrienden en allerhande erfgoedexperten. Ze realiseerden zich achteraf hoe de eigen omgeving een stimulans kan zijn om de leerstof bevattelijk en makkelijk buiten het klaslokaal in de schoolbuurt toe te passen. Ik was toch wel verbaasd over hoe weinig leerkrachten weten van de schoolomgeving of de gemeente waarin ze lesgeven. Begrijpelijk als je weet dat de meeste leerkrachten hier niet wonen en heel wat andere beslommingen hebben. Alleen stond ik daar nooit bij stil. Ik hoop dat de scholen nu weten dat ze bij ons terecht kunnen voor info en ondersteuning als ze rond erfgoed willen werken. In onze nieuwe gemeentelijke website zullen we ook meer aandacht aan onze werking met de scholen besteden.”

Kristien Van Hecke, deskundige Toerisme en Erfgoed gemeentebestuur Sint-Pieters-Leeuw

SINT-PIETERS-LEEUEW: ERFGOED IN DE SPIEGEL

Basisscholen en erfgoedwerkers werken met de culturele vaardigheden van ‘Cultuur in de Spiegel’. Ze zoeken uit met welk erfgoed uit hun schoolbuurt ze willen werken, welke methodieken ze hierbij gebruiken en hoe ze de culturele basisvaardigheden en cultuurdragers erin kunnen integreren. De leerkrachten van de zes Leeuwse basisscholen werken samen met Erfgoedcel Pajottenland Zennevallei, dat de projecten mee trekt. De gemeentelijke ambtenaar voor Toerisme en Erfgoed en Natuurpunt zetten hun schouders onder het project. Als apotheose mikken 550 leerlingen onder de begeleiding van de ervaren boogschutters van de Leeuwse Sint-Sebastiaansgilde op staande en liggende wip.

BEERNEM: DE LEERSTOF LIGT OP STRAAT!

Hoe stoppen we de erfgoedervaringen en de culturele vaardigheden van ‘Cultuur in de Spiegel’ samen in een nieuw pilootproject? Dat probeerden we in het schooljaar 2015-2016 uit in het West-Vlaamse Beernem. Vijf lokale basisscholen stapten er in het project samen met lokale en regionale erfgoedpartners: twee heemkundige kringen, een regionale archeologische dienst, een natuur- en streekbezoekerscentrum, een MOS-begeleider en enkele lokale gidsen. De lokale cultuurbeleidscoördinator was er de lokale spil van het project. Hieronder enkele erfgoedavonturen van de Beernemse scholen.

Opgesloten in het kolenhok

Hoe leefden de kinderen in Beernem tussen 1900 en 1950, in de tijd van de Berenfeesten? Met deze onderzoeksopdracht werden de leerlingen van Basisschool De Zonnebloem zo’n honderd jaar terug in de tijd gekatapulteerd. Wat deden de kinderen toen? Hoe leerden en speelden ze? Hadden ze het beter of slechter dan wij? In zijn verwerkingsboekje verwoordde Mathieu Claeys uit het 4de leerjaar zijn ervaringen van de projectweek als volgt:

Dag 1. “Vanmorgen trokken we de oude kledij aan die de juffen voor ons hadden bijeengezocht. De jongens droegen petjes of hoedjes, een oude kiel, een geruit hemd, een ondervestje en een kniebroek. De meisjes zagen er beeldig uit in hun schortjes, met hun leuke hoedjes, rokjes of jurkjes. Met een zelfgemaakte knapzak stapten we naar de oude cinemazaal van Beernem: de Rio, nu The Nooddle. Met spanning keek ik naar de dia’s over de vroegere Berenfeesten. Hierbij zagen we hoe de mensen in grote groep de stoet met communitaferelen, trouwpartijen, historische gebeurtenissen, oude ambachten ... bekeken. Door de oude kledij, het cinematicket van 1 fr. en door het leven van de mensen begin 20e eeuw te bekijken is de projectweek goed gestart. Ik heb veel geleerd over het dagelijkse leven van vroeger op school en thuis.

De kinderen haalden toen ook veel streken uit, moesten veel straf schrijven, werden soms in het kolenhok opgesloten en werden zelfs geslagen.”

Dag 2. “Door de projectweek begon de dag anders dan een gewone schooldag. In onze kledij van anno 1900 speelden we oude gezelschapsspelletjes, zegden gedichtjes met gebaren op en leerden we oude ambachten zoals kantklossen, manden vlechten, naaien en breien. Hierbij kwamen heel wat grootouders helpen. Met mooie stukjes stof, gekleurde draden en naalden konden wij een hartje of beertje kantklossen, een stuk van een sjaal breien of een ketting haken. Carlos en Nicole, de cinema-uitbaters van gisteren, leerden ons oude liederen en gedichten van Ivo Strobbe aan, waaruit wij veel van het leven van vroeger leerden. Vroeger gebruikten ze bij het schrijven ook een andere spelling. Het werd alweer een plezierige dag.”

Dag 3. “Was er vroeger ook tijd voor sport en ontspanning? We ontdekten daarover alles in het Patershof. We keken verwonderd en bewonderend naar de prachtige bordeaux oldtimer van Carlos en Nicole. Wauw, zagen de auto’s er vroeger zo uit? Eén groep mocht samen met bewoners van het Patershof krulbollen ... Een andere groep maakte met de bewoners koffie zoals men dat vroeger deed ... Het was prachtig weer, dus nog even tijd om allemaal samen op het grasplein vol spanning te luisteren naar Carlos die spannende, echtgebeurde Beernemse verhalen vertelde. We hingen aan zijn lippen. Zo zat de projectweek erop. Ik vond het geweldig om zoveel dingen over vroeger bij te leren.”

“WE LOSSEN NIET MEER”

In het schooljaar 2012-2013 was de Gemeentelijke Lagere School De Sleutel uit Broechem een van de eerste proefscholen ‘Buurten met erfgoed’. Met de techniek van het verhalend ontwerpen zochten leerkrachten en erfgoedwerkers naar een boeiend verhaal om het lokale erfgoed in de school en de lessen binnen te brengen. Is het lokale erfgoed vier jaar later verder geraakt dan de speelplaats? Heeft het een plaats veroverd in klassen en leraarslokaal?

Marleen Van Olmen, directeur: “Als we ons in iets vastbijten, lossen we niet meer. Na vier jaar groeide ‘Buurten met erfgoed’ uit tot een jaarlijks, intensief project in de bovenbouw en een driejaarlijks project in de onderbouw. De drie hogere leerjaren werken klasdoorbrekend rond ‘erfgoed dichtbij huis’. Ze kiezen zelf een onderwerp waarin ze zich willen verdiepen: het fort, de Nederhinnhoeve, de Merovingers, de kerk, het rust- en verzorgingstehuis Czagani ... Op die manier komen al onze leerlingen tijdens hun lagere schoolloopbaan minstens vier keer intensief met het lokale erfgoed in aanraking.

In mei 2015 waren we zelfs kandidaat voor de Provinciale Prijs voor Geschiedenis en Volkskunde. We verankerden het thema lokaal erfgoed in onze school omdat de leerlingen zo ontzettend graag met dat lokale erfgoed werken. Ze zijn er echt in geïnteresseerd.”

www.glsdesleutel.be/erfgoed

Marleen Van Olmen, directeur De Sleutel, Broechem

De leerkrachten van De Zonnebloem werkten nauw samen met de heemkundige kring Bos & Beverveld. Juf Christine (4de leerjaar): “We kijken met warme gevoelens terug op de geslaagde projectweek en de gesmaakte medewerking van de heemkundige kring, grootouders, de verantwoordelijke van het rusthuis, mensen bij wie we kleren konden ronselen en ... de uitstekende samenwerking met mijn collega's. Er kwamen heel wat voorbereiding, afspraken en organisatie bij kijken, maar als je dat afweegt tegen het enthousiasme van de leerlingen was het een voltreffer. De kinderen zullen het hun verdere leven blijven herinneren. We breien hier zeker nog een vervolg aan.”

Carlos Croene, heemkundige kring Bos & Beverveld: “De kinderen hadden verrassend veel voeling met de grote pedagogische en culturele veranderingen die onze samenleving doormaakt: de evolutie van de taal, van de belangrijkheid van de dingen, met bezigheden waar ze nooit van hadden gehoord. De revival van handwerk bij volwassenen slaat ook bij de kinderen aan. Ze bleken erg ontvankelijk voor zaken, gebruiken en activiteiten van hun naaste voorouders. Ze schrokken er zelf van dat het hen zo boeide. Dat die ervaringen aanzetten zijn van een historisch besef, was een heerlijke meerwaarde: “Oma was daar bij!” Ook het besef van de nabijheid van het erfgoed is voor deze kinderen van belang. De oude liedjes, spelletjes, films, kledij, muziekdirs, handwerk zitten in het collectief geheugen van hun grootouders. Het project realiseerde de band tussen nu en toen. De leerkrachten ontdekten de mogelijkheden van erfgoededucatie: de rijkdom, aanwezigheid, nabijheid, diversiteit en de voordelige prijs-kwaliteit ervan. Hun erfgoedvisie werd uitgebreid met een aantal dragers van cultuurevolutie: begrippen, sociale verhoudingen, huis-, keuken- en tuinactiviteiten en hoe ermee om te springen, hoe het in de lessen te integreren. Ook wij als erfgoedwerkers werden met verstomming geslagen. Met dit project werden onze erfgoedblik en ons werkterrein verruimd en opgewaardeerd. Kinderen waren eerder voor ons de laatsten in de rij van potentiële erfgoedconsumenten. En dan blijft er in de buurt van de school nog heel wat erfgoed onontgonnen. Ik denk aan heel wat onroerend, landschappelijk, industrieel of agrarisch erfgoed. Daar kan je nog zoveel dingen aan vastknopen. Ondertussen hebben we de reacties van de kinderen in ons jaarboek verwerkt. Het project zorgde ervoor dat we een veel nauwer contact met de scholen kregen. We hebben elkaar echt gevonden.”

De Suisse en zijn hellebaard

Waarom werd de brug in het dorp enkele meters opgetild en verschillende keren opgeblazen? Wie is die Isidoor Lemahieu van de Isidoor Lemahieustraat en waarom noemen ze ons dorp ‘het dorp van de lattenknievers’? In deelgemeente Sint-Joris doken de leerlingen van de tweede graad met de lokale cultuurhistorische kring honderd jaar terug in de tijd, op zoek naar de geheimen van hun dorp. Een Canadese majoor gidste de leerlingen door het dorp en liet hen kennismaken met een duivenmelker die geheime boodschappen verstuurt, de behendigheid van een lattenkniever,

de rituelen rond de Vrijheidsboom, de verhalen van de strenge ‘Suisse’ en zijn hellebaard, een verborgen kasteel en het geheime recept van de ‘stovekoeke’.

“Het was tof om naar het duivenlokaal ‘Nu of nooit’ te gaan en te weten wat er op het briefje rond het pootje van de duif stond.” - Kjorben (3de lj.)

“Ik heb veel bijgeleerd over dat lattenklieven en waarom ze dat deden.”
- Robbe (3de lj.)

“We kregen uitleg over de oorlog, over de brug, de fabriek en ook over het beeldje in de kerk.” - Wannas (3de lj.)

“Weet je dat ze de brug verschillende keren lieten ontploffen? Boem! Alles in de lucht!” - Alexi (3de lj.)

“We zijn in een ijskelder geweest waar nu vleermuizen in wonen.” - Lentel (3de lj.)

“We waren verkleed zoals 100 jaar geleden, iedereen zag er mooi uit. Er waren drie heren, ik was geschrokken dat ze er zoveel over wisten. Het was supertof, dit vergeet ik nooit.” - Laure (4de lj.)

“Ik vond het leuk om te weten hoe de Lattenklieversstraat aan zijn naam kwam.”
- Fabrice (3de lj.)

“Het was fijn om met de vrijwilligers van de Cultuurhistorische Kring Sint-Joris te werken. Velen van hen zijn oud-leerlingen, en bij een kop koffie kwamen hun persoonlijke herinneringen naar boven over de zuster die losstaande melktandjes trok, een andere zuster die harmonium speelde en het kattenkwaad dat ze uithaalden.”
Juf Nadine (3de lj. Basisschool Sint-Jozef)

“We waren positief verrast dat kinderen zich op zo’n korte tijd in het project konden inleven. Dat ze hun ervaringen ook thuis vertelden, merkten we aan de reacties op Facebook. Het was druk voor ons, maar we vonden het tof dat we dit voor de schoolkinderen konden doen. In return helpt de school ons met een activiteit van de kring in het najaar.” - Marino D’hondt, Cultuur Historische Kring Sint-Joris

“Dat blijft beter hangen dan leren in de klas”

In Oedelem zaten de leerlingen zelf met heel wat vragen over de buurt. Ze zochten individueel naar de oorsprong van hun eigen straatnaam en vlooiden samen uit hoe de omgeving van hun school er vroeger uitzag, of er belangrijke gebouwen of andere erfgoedelementen bewaard bleven en waarvoor zij dienden. Hiervoor riepen ze de hulp in van hun ouders, grootouders, oudere bewoners en de erfgoeddeskundigen van de heemkundige kring, bibliotheek en gemeentelijke cultuurdienst. Tijdens de projectdag trokken ze in groepjes van vijf op fotozoektocht. Een trage weg doorheen het dorp bracht hen bij de ruïnes van een oude steenbakkerij, geboortehuizen van bekende bewoners, het kerkhof en het schepenhuis. Op de markt doken ze in een inderhaast leeggepompte bunker uit de Eerste Wereldoorlog. Een van de leerlingen

van Basisschool De Notelaar vatte het mooi samen: “We moesten het allemaal zelf uitzoeken, zelf de vragen stellen. Dat blijft beter hangen dan leren in de klas.”

Waarom de buurt niet samen aanpakken?

De Regenboog en De Drie Beertjes planden samen een ‘Buurten met erfgoed’-project.

Juf Charline, De Drie Beertjes: *‘Onze scholen komen dan wel uit verschillende onderwijsnetten, maar ze liggen dicht bij elkaar. Waarom zouden we het erfgoedproject dan niet samen uitwerken? We zoeken uit hoe het kasteelleven op Bloemendaal vroeger verliep. Wie zwaaide er de plak en hoe voelden de gewone mensen zich hierbij? Hoe zag de omgeving van de beide scholen eruit? Welke rol speelde het kasteel in het dorp? De leerlingen trekken naar de oude tricotfabriek Lemonnier en ontrafelen er het mysterieuze glasraam.’*

Katrien Taveirne, basisschool De Regenboog: *‘En wat betekende het station voor de fabriek en het kasteel? De leerlingen leven zich in het verleden in, we proberen hen de historische context te laten begrijpen. Carlos en Etienne van de heemkundige kring Bos (C) Beverveld en streekgids Geert helpen ons hierbij. Vooraf doen de kinderen opzoekingswerk om de projectdag grondig voor te bereiden, nadien maken ze een blog of krant over hun ervaringen.’*

‘Out of the box leren denken’

Conny Lambert, cultuurbeleidscoördinator Beernem: *‘De erfgoedprojecten die onze lagere scholen vorig jaar met de kinderen uitwerkten waren super. Zonder ‘Buurten met erfgoed’ zouden ze nooit plaatsgevonden hebben. Het samenbrengen van leerkrachten en erfgoedspelers was een van de sterke kanten van het project. Door de professionele begeleiding werden beide groepen aangemoedigd om out of the box te denken. De communicatie met de scholen vooraf kon beter, want voor leerkrachten en directie was het niet van meet af aan duidelijk wat er van hen werd verwacht. De input voor de projecten zou nog sterker vanuit de kinderen kunnen komen, maar dat is voor de leerkrachten een leerproces. Een van de neveneffecten was dat de twee erfgoedverenigingen elkaar beter leerden kennen en merkten dat ook zij beter kunnen samenwerken, in plaats van op het eigen eilandje te blijven. Met de input van ‘Buurten met erfgoed’ wil ik er nu voor zorgen dat de leerlingen naast de eigen schoolbuurt ook het erfgoed in de andere buurten van de gemeente leren kennen. Het is nu aan ‘Buurten met erfgoed’ zelf om ook in de lerarenopleidingen binnen te dringen, want jong geleerd ...’*

5. INSPIRATIEMATERIAAL

5. INSPIRATIEMATERIAAL

Enkele publicaties

Dieper dan Shakespeare, hoger dan de kathedraal. Erfgoededucatie in de schoolbuurt

Deze handleiding wil scholen, erfgoedpartners, gemeentebesturen ... ertoe aanzetten om werk te maken van erfgoededucatie in de schoolbuurt.

Agentschap Onroerend Erfgoed, 2016

Online beschikbaar op www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/handleiding-erfgoededucatie-in-je-schoolbuurt

Drie inspirerende praktijkvoorbeelden van werken met erfgoed in de tweede graad van de lagere school

De erfgoedprojecten van de basisscholen Den Top, 't Populiertje en Jan Ruusbroec uit de pilotgemeente Sint-Pieters-Leeuw in een praktijkgerichte brochure met een analyse van de toegepaste activiteiten vanuit de basisvaardigheden van 'Cultuur in de Spiegel'.

Mooss vzw, 2015

Online beschikbaar op www.buurtenmeterfgoed.be

Ontdek onroerend erfgoed in je schoolbuurt. Inspiratiegids voor leerkrachten lager onderwijs (2de en 3de graad)

Provincie Vlaams-Brabant, 2016

Online beschikbaar op www.vlaamsbrabant.be

De vlag en de lading. Educatie voor Duurzame Ontwikkeling

Reflectiedocument over educatie voor duurzame ontwikkeling voor leerkrachten die de belangrijkste uitgangspunten van EDO en erfgoed in verband brengen met de huidige uitdagingen voor de toekomst.

Online beschikbaar op

www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/de-vlag-en-de-lading-educatie-voor-duurzame-ontwikkeling

'Erf Goed! Knip Goed! Suggesties en werkschrift voor juffen en meesters'

Online beschikbaar op www.faronet.be/e-documenten/erf-goed-knip-goed-suggesties-en-werkschrift-voor-juffen-en-meesters

Lokaal erfgoed op maat van kinderen?!

Artikel verbonden aan de cursusreeks erfgoed en (lager) onderwijs door Sven De Maertelaere. Online beschikbaar op http://www.heemkunde-vlaanderen.be/uploads/bladwijzer/bladwijzer04/bladwijzer04_erfgoededucatie.pdf

Erfgoededucatie op maat van jongeren?!

Artikel verbonden aan de cursusreeks erfgoed en (secundair) onderwijs door Tamera Ingels. Online beschikbaar op http://www.heemkunde-vlaanderen.be/images/Bladwijzer_2016_augustus_erfgoededucatie.pdf

Websites

‘Cultuur in de spiegel’

www.cultuurindespiegel.be

Erfgoedkaart

Overzicht van de erfgoedorganisaties in Vlaanderen en Brussel
www.erfgoedkaart.be

Onroerend erfgoed

www.onroerenderfgoed.be

Immaterieel erfgoed

www.immaterieelerfgoed.be

Filmpjes

Filmpje van Erfgoedcel Meetjesland over ‘Buurten met erfgoed’ in de Nevelse basisscholen: <http://comeet.be/projecten-erfgoed/buurten-met-erfgoed-2>

Erfgoed in Landegem: <https://vimeo.com/130539282>

‘Pimp je speelplaats’ met erfgoed van Landegem als invalshoek:
www.gbsnevele.be/pimp-je-speelplaats

Tools

Meer info over kaartmateriaal, blogs, online storytelling, websites, apps, video, spelcreatie, grafisch materiaal en print vind je op www.buurtenmeterfgoed.be.

Contactinfo

De stuurgroep 'Buurten met erfgoed' bestaat uit vertegenwoordigers van:

- × Agentschap Onroerend Erfgoed
- × FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed
- × Educatie voor Duurzame Ontwikkeling van het Departement Omgeving
- × Heemkunde Vlaanderen
- × Herita
- × CANON Cultuurcel van het Agentschap voor Onderwijscommunicatie
- × Erfgoedcel Pajottenland Zennevallei
- × Mooss vzw

Je kan bij de stuurgroep terecht voor vragen, begeleiding, afstemming ...
stuurgroep@buurtenmeterfgoed.be.

Start je zelf met een 'Buurten met erfgoed'-traject? Laat het ons weten.
Op www.buurtenmeterfgoed.be volgen we je traject dan op de voet.

Blijf op de hoogte van de aanvullingen bij dit draaiboek via
www.buurtenmeterfgoed.be.

